

ΜΑΡΤΥΡΙΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ
ΙΟΥΝΙΟΣ
2009
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'
ΤΕΥΧΟΣ 6

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΥΔΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ - ΧΑΝΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πατριαρχική Απόδειξις ἐπὶ τῷ Ἁγίῳ Πάσχα 2009	3
Μήνυμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου διὰ τὴν παγκόσμιον ἡμέραν Περιβάλλοντος	6
Ὁμιλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν χειροθεσίαν τοῦ κ. Νικολάου Ξεξάκη	8
Ἀντιφώνησις τοῦ κ. Νικολάου Γ. Ξεξάκη	9
Ὁμιλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου εἰς τό μνημόσυνον τῶν κοιμηθέντων ἀρχιερέων τοῦ Θρόνου κατὰ τὴν παρελθοῦσαν τριετίαν	12
Τό μήνυμα τοῦ κ. κ. Δαμασκηνοῦ, Πάσχα 2009	16
Ὁ ψάλτης καί ἡ Μεγάλη Ἑβδομάδα	19
Ὁ Ἅγιος Εὐστάθιος, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης	22
π. Μιχαήλ Καρδαμάκης	28
Τὰ μοναστήρια τῆς Κρήτης	32
Κρυφό σχολεῖο	38
150 Χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Παλαμᾶ	42
Ὁμιλία τοῦ Γιουβάνη Χρήστου γιὰ τὴ μάχη τῆς Κρήτης	44
Σκέψεις γιὰ τὴν πορεία μας στὴν πνευματικὴ ζωὴ	46

ΜΑΡΤΥΡΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΥΔΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β - ΤΕΥΧΟΣ 6, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2009

Ἰδιοκτήτης: Ἱερά Μητρόπολις Κυδωνίας καί Ἀποκορώνου

Ἐκδότης: Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κυδωνίας καί Ἀποκορώνου κ. Δαμασκηνός

Ἐπιμέλεια Ὑλης - Ὑπεύθυνοι περιοδικοῦ: Ἀρχιμ. Δαμασκηνός Λιονάκης,
Πατήρ Νεκτάριος Χριστοδουλάκης

Φιλολογική Ἐπιμέλεια: κ. Γῶργος Λουπάσης, Φιλολόγος καθηγητής

Ἐπιστολές - Συνδρομές: Βιβλιοπωλεῖο I.M.K.A. Τηλ. 28210 27819

Ἐτήσια Συνδρομή: 5 €

Ἡλεκτρονικὴ σελιδοποίηση - Ἐκτύπωση: **caithe** Τηλ.: 210-34.76.090

Πατριαρχική Απόδειξις ἐπὶ τῷ Ἁγίῳ Πάσχα 2009
Ἄριθμ. Πρωτ. 407

† ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ

ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

ΠΑΝΤΙ Τῷ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΧΑΡΙΝ, ΕΙΡΗΝΗΝ ΚΑΙ ΕΛΕΟΣ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΑΝΑΣΤΑΝΤΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ προσφιλῇ καὶ ἐπιπόθητα,

ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!

Γκυθρωπὴ εἶχεν ἀκούσει κάποιαν ἡμέραν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἢ ἀνθρωπότης ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ τραγικοῦ φιλοσόφου ὅτι: «ὁ Θεὸς εἶναι νεκρός! Τὸν σκοτώσαμε... Ἐμεῖς ὅλοι εἴμαστε οἱ φονιάδες του... ὁ Θεὸς θὰ μείνῃ νεκρός! Τί ἄλλο εἶναι οἱ ἐκκλησίες παρὰ οἱ τάφοι καὶ τὰ μνήματα τοῦ Θεοῦ;»¹ Καὶ ἐπίσης, ὀλίγας δεκαετίας

¹ Φρειδερίκος Νίτσε.

αργότερον, ἀπὸ τὸ στόμα ἐνὸς νεωτέρου ὁμολόγου του, ὅτι: «Ὁ Θεὸς ἀπέθανε! Σὰς ἀναγγέλλω, κύριοι, τὸν θάνατον τοῦ Θεοῦ!»²

Αἱ διακηρύξεις αὐταὶ τῶν ἀθέων φιλοσόφων ἐτάραξαν τὰς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων. Σύγχυσις πολλὴ ἐπηκολούθησεν εἰς τὸν χῶρον τοῦ πνεύματος καὶ τῆς λογοτεχνίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἰδίας κάποτε τῆς Θεολογίας, ὅπου, εἰς τὴν Δύσιν κυρίως, ἤρχισε νὰ γίνεται λόγος ἀκόμη καὶ περὶ «*Θεολογίας τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ*».

Ἡ Ἐκκλησία βεβαίως δὲν εἶχε ποτὲ καὶ δὲν ἔχει καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Θεὸς ἀπέθανε. Τοῦτο ἔγινε τὸ 33 μ.Χ. ἐπάνω εἰς τὸν λόφον Γολγοθᾶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τοῦ Ῥωμαίου Ἡγεμόνος τῆς Ἰουδαίας. Ἀφοῦ ἔπαθεν ἀνήκουστα Πάθη, ἐσταυρώθη ὡσάν κακοῦργος καί, περὶ ὥραν ἐνάτην τῆς Παρασκευῆς, εἶπε «*Τετέλεσται!*» καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα! Αὐτὸ εἶναι μία ἀναντίρρητος ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ὁ Μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Θεός, ἀπέθανεν «*ὑπὲρ πάντων*» τῶν ἀνθρώπων!³ Ἀφοῦ ἀνέλαβεν ὅλα τὰ ἰδικά μας: σῶμα, ψυχὴν, θέλησιν, ἐνέργειαν, κόπον, ἀγωνίαν, πόνον, λύπην, παράπονον, χαράν, τὰ πάντα, παρεκτὸς ἀμαρτίας, ἀνέλαβε, τέλος, καὶ τὸ μεγαλύτερον ζήτημά μας, τὸν θάνατον, καὶ μάλιστα εἰς τὴν πιὸ βασανιστικὴν καὶ ταπεινωτικὴν ἐκδοχὴν του, δηλ. τὸν Σταυρόν. Μέχρις ἐδῶ συμφωνοῦμεν μὲ τοὺς φιλοσόφους. Θὰ δεχθοῦμε ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι αἱ ἐκκλησῖαι, οἱ ναοί, εἶναι «*οἱ τάφοι*», «*τὰ μνήματα*» τοῦ Θεοῦ! Ὅμως!... Ἐμεῖς γνωρίζομε, ζοῦμε καὶ προσκυνοῦμε τὸν θανόντα Θεόν, ὡς «*νεκρὸν ζωαρχικότατον*»! Ὀλίγον μετὰ τὴν φοβερὰν Παρασκευὴν, εἰς τὴν πρωινὴν ἀμφιλύκην τῆς «*Μιᾶς τῶν Σαββάτων*», τῆς Κυριακῆς, συνέβη αὐτό, διὰ τὸ ὅποιον ἔγινεν ὅλη ἡ διὰ σαρκὸς καὶ πάθους καὶ Σταυροῦ καὶ καθόδου εἰς τὸν ἄδην οἰκονομία τοῦ Θεοῦ: Ἡ Ἀνάστασις!... Καὶ αὐτό, ἡ Ἀνάστασις, εἶναι μία ἐξ ἴσου ἀναντίρρητος ἱστορικὴ πραγματικότης!.. Καὶ ἡ πραγματικότης αὐτὴ ἔχει ἀμέσους καὶ σωτηρίους ἐπιπτώσεις εἰς ὅλους μας. Ἀνέστη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποιος εἶναι συνάμα καὶ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου! Ἀνέστη ὁ Θεὸς μὲ ὄλον τὸ πρόσλημμα τῆς ἀνθρωπότητος: τὸ Σῶμα ποῦ ἔλαβεν ἀπὸ τὰ ἄχραντα αἵματα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ τὴν ἁγίαν Ψυχὴν Του. Ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, «*παγγενῆ τὸν Ἀδὰμ ἀναστήσας ὡς φιλάνθρωπος*»!... Ὁ Τάφος τοῦ Ἰησοῦ, τὸ «*καινὸν μνημεῖον*» τοῦ Ἰωσήφ, εἶναι πλέον διὰ παντὸς κενός! Ἄντὶ διὰ μνημεῖον νεκρῶν, εἶναι μνημεῖον νίκης κατὰ τοῦ θανάτου, εἶναι πηγὴ ζωῆς! Ὁ νοητὸς Ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης ἀνέτειλεν «*ἐκ τοῦ τάφου ὠραῖος*», χαρίζοντας φῶς ἀνέσπερον, εἰρήνην, χαράν, ἀγαλλίασιν, ζωὴν αἰώνιον! Ναί, οἱ ναοὶ εἶναι οἱ «*τάφοι*» τοῦ Θεοῦ! Ἀλλὰ Τάφοι κενοί, ὀλοφώτεινοι, γεμάτοι ἀπὸ «*ὀσμὴν ζωῆς*»⁴, ἀπὸ ἐαρινὸν μύρον πασχάλιον, ὠραῖοι, ἐρατεινοί, καταστόλιστοι μὲ μυρσίνες δοξαστικὲς καὶ μὲ ἄνθη χειροπιαστῆς ἐλπίδος, τάφοι ζω-

2. Ζὰν Πῶλ Σάρτρ.

3. Β' Κορ. 5: 14.

4. Β' Κορ. 2: 16.

οδόχοι καὶ ζωοπάροχοι! Ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ ἀνέστρεψε τὰς δυνάμεις τοῦ ἄδου, ὁ θάνατος εὐτελίστηκε πλέον εἰς ἀπλοῦν ἐπεισόδιον ποῦ εἰσάγει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν βίον εἰς τὴν Ζωήν. Αἱ ἐκκλησίαι, οἱ «τάφοι» τοῦ Θεοῦ, εἶναι αἱ διάπλατοι θύραι τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, οἱ ὀρθάνοιχτες εἴσοδοι τοῦ Νυμφῶνος τοῦ Υἱοῦ Του, ποῦ «ὡς Νυμφίος προῆλθεν ἐκ τοῦ Μνήματος» καὶ οἱ πιστοὶ εἰσερχόμενοι, «θανάτου ἐορτάζομεν νέκρωσιν, ἄδου τὴν καθαίρεσιν, ἄλλης βιοτῆς, τῆς αἰωνίου, ἀπαρχήν· καὶ σκιρτῶντες ὑμνοῦμεν τὸν αἴτιον, τὸν μόνον Εὐλογητὸν τῶν πατέρων, Θεὸν καὶ ὑπερένδοξον»!⁵

Εὐτυχῶς, λοιπὸν, ποῦ ἀπέθανεν ὁ Θεός, καὶ ὁ θάνατός Του ἔγινε ζωὴ καὶ ἀνάστασις ἰδική μας. Εὐτυχῶς ποῦ ὑπάρχουν τόσα «μνήματά» Του εἰς τὸν κόσμον, τόσοι ἅγιοι ναοί, ὅπου ἡμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ ἐλεύθερα ὁ πονεμένος, ὁ κουρασμένος καὶ ἀπαρηγόρητος ἄνθρωπος, νὰ ἀποθέσῃ τὸ φορτίον τοῦ πόνου του, τῆς ἀγωνίας του, τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀνασφαλείας του, νὰ «ξεφορτωθῇ» τὸν θάνατόν του! Εὐτυχῶς ποῦ ὑπάρχουν αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Ἐσταυρωμένου, Ἀποθανόντος, Ἀναστάντος καὶ αἰωνίως Ζώντος Χριστοῦ, ὅπου ὁ ἀπελπισμένος ἄνθρωπος τῶν ἡμερῶν μας, ὁ καταπρωδωμένος ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδωλα, ὅλους τοὺς «χαμοθεοὺς» ποῦ ἔκλεψαν τὴν καρδιά του, τὴν οἰκονομίαν δηλαδὴ, τὴν ἰδεολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν μεταφυσικὴν καὶ ὅλας τὰς ὑπολοιπούς «κενὰς ἀπάτας»⁶ τοῦ παρόντος αἰῶνος «τοῦ ἀπατεῶνος»⁷, εὐρίσκει καταφύγιον καὶ παραμυθίαν καὶ σωτηρίαν.

Ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν ποῦ βιώνει εἰς τὸ πλήρωμά τους τὸ Πάθος, τὸν Πόνον, τὸν Σταυρὸν καὶ τὸν Θάνατον, ἀλλὰ ἐξ ἴσου καὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Θεανθρώπου, ἀπευθύνομεν πρὸς ὅλα τὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας ἐγκάρδιον πασχάλιον χαιρετισμὸν καὶ εὐλογίαν, μαζὶ μὲ ἀσπασμὸν ἀγάπης Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐκ νεκρῶν Ἀναστάντος καὶ αἰωνίως Ζώντος καὶ ζωοποιούντος τὸν ἄνθρωπον. Εἰς Αὐτὸν ἡ δόξα, τὸ κράτος, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἅγιον Πάσχα 2009

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως
διάπυρος πρὸς Χριστὸν Ἀναστάντα
εὐχέτης πάντων ὑμῶν

*Ἀναγνωσθήτω ἐπ' ἐκκλησίας κατὰ
τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Πάσχα,
μετὰ τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον.*

5. Τροπάριον ζ' ὠδῆς Κανόνος τοῦ Πάσχα.

6. Πρβλ. Κολ. 2: 8.

7. Ἀκάθιστος Ὕμνος.

Μήνυμα
τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
κ.κ. Βαρθολομαίου
διά τὴν παγκόσμιον ἡμέραν Περιβάλλοντος
(5 Ἰουνίου 2009).

Ἡ σημερινή Παγκόσμιος Ἡμέρα Περιβάλλοντος εἶναι μία ἀφορμή καὶ συγχρόνως μία μεγάλη εὐκαιρία, διὰ νὰ ἀναλογισθῶμεν ὅλοι, ἀσχέτως θρησκευτικοῦ φρονήματος, τὴν περιβαλλοντικήν κρίσιν.

Κατὰ τὰς ἡμέρας μας, περισσότερο ἀπὸ ποτέ, προβάλλει ἀδήριτος ἡ ἀνάγκη νὰ κατανοήσωμεν ὅλοι ὅτι ἡ περιβαλλοντική προστασία δέν ἀποτελεῖ ρωμαντικήν ιδεολογίαν ὠρισμένων ὀλίγων. Μὲ τὴν περιβαλλοντικήν κρίσιν καὶ ἰδιαιτέρως τὴν κλιματικήν ἀλλαγὴν νὰ ἀποτελῆ πλέον τὴν μεγίστην ἀπειλήν διὰ κάθε μορφήν ζωῆς εἰς τὸν πλανήτην μας, εἶναι προφανῆς ἡ εὐθεῖα διασύνδεσις τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος μὲ ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς.

Διὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἡμῶν Ἐκκλησίαν, ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος, ὡς θείας κτίσεως, ἀποτελεῖ μεγίστην εὐθύνην διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀνεξαρτήτως τῶν ὑλικῶν ἢ ἄλλων οἰκονομικῶν ὠφελειῶν τὰς ὁποίας δύναται αὕτη νὰ ἀποφέρῃ. Τὸν κόσμον τοῦτον, τὸν «καλόν λιαν», ὁ Παντοκράτωρ Θεὸς ἐκληροδότησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μὲ τὴν ἐντολήν «ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν» αὐτόν. Ἡ εὐθεῖα ὁμως διασύνδεσις αὐτῆς τῆς θεοσδότου ὑποχρέωσεως διὰ προστασίαν τῆς κτίσεως μὲ κάθε πτυχήν τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς ἐνδυναμῶναι τελικῶς τὴν παγκόσμιον προσπάθειαν διὰ ἀναχαίτισιν τῆς ἤδη ἐκδηλωθείσης κλιματικῆς ἀλλαγῆς μέσῳ τῆς ἀποτελεσματικῆς

διεισδύσεως τῆς περιβαλλοντικῆς διαστάσεως εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς κοινωνίας.

Μέ τὴν ἔναρξιν τῆς τρίτης χιλιετίας, τὰ περιβαλλοντικά προβλήματα -ὄρατά ἤδη ἀπὸ τὸν 20όν αἰῶνα- ἀπέκτησαν μίαν νέαν ὀξύτητα καὶ ἤλθαν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐπικαιρότητος. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς Χριστιανικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὸ φυσικὸν περιβάλλον ἀποτελεῖ μέρος τῆς Δημιουργίας, ἄρα χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἱερότητα. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἡ ὑποβάθμισις καὶ καταστροφή αὐτοῦ ἀποτελεῖ πρᾶξιν ἱερόσυλον καὶ ἀμάρτημα, ὡς περιφρόνησις πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ Δημιουργοῦ. Τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶναι ἐπίσης μέρος τῆς Δημιουργίας. Ἡ ἔλλογός του φύσις καὶ ἡ δυνατότης ἐπιλογῆς μεταξύ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ παρέχουν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἰδιαίτερα προνόμια, ἀλλὰ καὶ σαφεῖς ὑποχρεώσεις. Δυστυχῶς ὅμως, ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία παρέχει πλεῖστα ὅσα παραδείγματα καταχρήσεως τῶν προνομίων τούτων, ὅπου ἡ χρῆσις καὶ διαφύλαξις τῶν φυσικῶν πόρων μετετρέπη εἰς ἄφρονα ἐκμετάλλευσιν καὶ συχνάκις εἰς τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφὴν των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὠδήγησε κατὰ καιροὺς εἰς τὴν πτῶσιν μεγάλων πολιτισμῶν.

Πράγματι, ἡ μέριμνα καὶ φύλαξις τῆς Δημιουργίας ἀποτελεῖ εὐθύνην ὄλων εἰς ἀτομικὸν καὶ συλλογικὸν ἐπίπεδον. Βεβαίως, αἱ πολιτικαὶ ἡγεσίαι ἐκάστης χώρας ἔχουν ἰδιαίτεραν εὐθύνην διὰ νὰ ἀξιολογήσουν τὰς καταστάσεις, νὰ προτείνουν δράσεις, μέτρα καὶ ρυθμίσεις, νὰ πείσουν τὰς κοινωνίας διὰ τὴν ὀρθότητα αὐτῶν καὶ νὰ τὰς ἐφαρμόσουν. Εἶναι ὅμως σημαντικὴ καὶ ἡ εὐθύνη ἐκάστου ἀτόμου τόσον εἰς τὴν προσωπικὴν του ζωὴν καὶ εἰς τὰς οικογενειακὰς του δραστηριότητας, ὅσον καὶ εἰς τὸν ρόλον του ὡς ἐνεργοῦ πολίτου.

Προσκαλοῦντες ἅπαντας εἰς ἐγρήγορσιν διὰ τὴν διαφύλαξιν ἀλωβήτου τῆς φύσεως καὶ συμπάσης τῆς δημιουργίας, τὴν ὁποίαν λίαν καλῶς καὶ μέ τοιαύτην θαυμαστήν σοφίαν ἔκτισεν ὁ Θεός, εὐλογοῦμεν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὴν Παγκόσμιον Ἡμέραν Περιβάλλοντος, δοξολογοῦντες τὸν Δημιουργόν τῶν ἀπάντων, εἰς τὸν Ὅποιον ἀνήκει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις.

Μέ τὴν περιβαλλοντικὴν κρίσιν καὶ ἰδιαίτερω τὴν κλιματικὴν ἀλλαγὴν νὰ ἀποτελῆ πλέον τὴν μεγίστην ἀπειλὴν διὰ κάθε μορφήν ζωῆς εἰς τὸν πλανήτην μας, εἶναι προφανὴς ἡ εὐθεῖα διασύνδεσις τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος μέ ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς.

**Ὁμιλία τῆς Ἁ.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
κ.κ. Βαρθολομαίου,
κατά τὴν χειροθεσίαν τοῦ κ. Νικολάου Ξεζάκκ
εἰς Ἄρχοντα Χαρτοφύλακα τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης
Ἐκκλησίας, ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ
(7 Μαρτίου 2009)**

Ἐντιμολογιώτατε,

Κνωρίζει ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία νά τιμᾷ καί νά ἐπιβραβεύη τὰ ἐπ' ἀρετῇ καί ἐπιστημοσύνη διακρινόμενα τέκνα της, μάλιστα δέ τοὺς ὀτρηροὺς ἐργάτας τῆς Θεολογίας καί τοῦ Εὐαγγελίου, καί σεῖς, ἀναμφιβόλως, ἀνήκετε εἰς αὐτὴν τὴν τιμίαν χορείαν.

Σᾶς ἐγνωρίσαμεν ἐκ πρώτης νεότητος εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν Τροφὸν Ἱεράν καί περίσεμον Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης, ὅπου μᾶς ἤλθατε ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα σας, τὴν εὐανδρον Κρήτην, διψασμένος ὄχι μόνον διὰ γνώσεις, ἀλλὰ, κυρίως, διὰ βίωμα καί πείραν εὐαγγελικὴν. Ἐτρυγήσατε τό μέλι τῆς Ὁρθοδόξου διδασκαλίας καί ἐπλουτίσθητε μέ τὰ νάματα τῆς Πατερικῆς Θεολογίας, ἐνῶ, ταῦτοχρόνως, ἐλειουργήσατε τὴν καρδίαν σας εἰς τὴν καθημερινὴν ὑποδειγματικὴν κοινὴν λατρείαν καί λειτουργικὴν ἄσκησιν, ὑπὸ τὴν φιλόστοργον προστασίαν καί καθοδήγησιν τόσον τοῦ ἀοιδίμου Σχολάρχου ὅσον καί τῶν μακαριστῶν διδασκάλων μας καί τῶν εἰσέτι ἐν μέσῳ ἡμῶν εὐτυχῶς ἀκόμη εὕρισκομένων. Σᾶς διέκρινεν ἦθος καί φρόνημα ἐκκλησιαστικόν ἄμεμπτον· ζῆλος ἔνθεος καί κατ' ἐπίγνωσιν· φιλομάθεια· φιλαδελφεία· ἀφοσίωσις εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν καί τὸν Πατριάρχην τοῦ Γένους· πιστότης εἰς τὰς ἀρχάς καί τὰ ιδεώδη τοῦ (μαρτυρικοῦ) Ἀποστολικοῦ καί Οἰκουμενικοῦ ἡμῶν Θρόνου. Ὁμοίως ἐπορεύθητε καί μετὰ τὴν ἐκ Χάλκης ἀποφοίτησίν σας καί πάντοτε ἐτιμήσατε τό ὄνομα τοῦ Χαλκίτου Θεολόγου. Δέν ἐπαισχύνθητε «τὴν ἄλυσιν» τῆς τροφοῦ Σχολῆς (πρβλ. Β' Τιμ. 1, 16), ἀλλ' ὑπερηφάνως διακηρύσσετε πάντοτε ὅτι εἴσθε γνήσιον τέκνον της καί μάλιστα ἐπὶ σειράν ἐτῶν ὑπηρετήσατε εἰς τό Δ. Συμβούλιον τῆς Ἑστίας Θεολόγων Χάλκης, οὐκ ὀλίγα εἰσενεγκόντες.

Ὡς Καθηγητῆς τῆς Δογματικῆς ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τοῦ Θεολογικοῦ Τμήματος τῆς ὁποίας καί προεδρεύετε ἤδη ὄλως ἐπαξίως, διεκρίθητε οὐχί μετρίως, ἐχαρίσατε δέ εἰς τό θεολογικόν κοινόν ὡραίαν «Δογματικὴν», ἡ ὁποία πληροῖ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ τίτλου της καί ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς προσδοκίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἀντὶ νά δημιουργήσετε ἰδικὴν σας οἰκογένειαν προεκρίνατε νά ἀφοσιωθῆτε ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν θεραπείαν τῆς Θεολογίας καί τὴν ἀνάδειξιν πολλῶν ἐργατῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἰδοὺ, λοιπόν, εὕρισκεσθε ἔχων πολὺ μεγάλην οἰκογένειαν! Ἐχετε τόσους ἀδελφούς,

όμογαλάκτους Χαλκίτας, οί όποίοι σās άγαπούν και σās τιμούν πρεπόντως. Άλλ' έχετε και τόσα τέκνα πνευματικά. Τούς πολλούς και καλούς μαθητάς σας, οί όποίοι σās σέβονται βαθύτατα, σās άγαπούν έπίσης, και έν εύγνωμοσύνη πολλή σεμνύνονται δια τόν διδάσκαλόν των. Καίτοι δέν έφορέσατε τό ιερόν ράσον, έν τούτοις ό βίος σας ήτο πάντοτε ιεροπρεπής, ή μαρτυρία σας μαρτυρία Ίησου Χριστού και ή διακονία σας άμεμπτος.

Κατόπιν πάντων τών άνωτέρω, ήχθημεν εις τήν άπόφασιν όπως άπονειμωμεν εις ύμάς τό όφίκιον του Άρχοντος Χαρτοφύλακος τής Αγίας του Χριστού Μεγάλης Έκκλησίας, εις έπαινον μέν και έπιβράβευσιν τής προσωπικής ύμών άξίας και προσφορās εις τήν Έκκλησίαν, άλλα και ίνα άλλοι φιλοτιμηθούν νά δουλεύσουν εις τό Ευαγγέλιον και νά άφοσιωθούν εις τήν Έκκλησίαν μέ τήν ιδικήν σας φιλοτιμίαν, άφοσίωσιν και κρητικήν λεβεντιάν!

Χαρήτε τό όφίκιον, τό όποιον θά σās ένθυμίξη διαρκώς τήν αγάπην τής Μητρός Έκκλησίας και τήν στοργήν του Πατριάρχου, και συνεχίσατε τήν προσωπικήν και θεολογικήν πορείαν σας μέ ανανεούμενον ζήλον και ιερόν ένθουσιασμόν, εύαρεστούντες τῷ Κυρίῳ έν παντί, καρποφορούντες αγαθά ύπέρ τών μαθητῶν σας, στηρίζοντες φιλοστόργως τόν έσαεί έν δοκιμασία και χειμῶνι Οικουμενικόν ήμῶν Θρόνον και κηρύσσοντες τήν έν ήμίν σταυροαναστάσιμον έλπίδα λόγω και έργῳ τοίς έγγύς και τοίς μακράν. Άξιος! Νά ζήσετε!

Άντιφώνησις του κ. Νικολάου Γ. Ξεζάκη,

**Καθηγητού και Προέδρου του Τμήματος Θεολογίας τής Θεολογικής
Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνῶν, κατά τήν χειροθεσίαν αυτού υπό
τής Α. Θ. Παναγιότητος του Οικουμενικού Πατριάρχου**

κ. κ. Βαρθολομαίου

**εις Άρχοντα Χαρτοφύλακα τής Αγίας του Χριστού Μεγάλης Έκκλησίας
(7 Μαρτίου 2009)**

Παναγιώτατε, Πάτερ και Δέσποτα,

Η σημερινή ήμέρα άποτελει όμολογουμένως σημαντικό σταθμόν εις τήν προσωπικήν μου ζώην και πορείαν. Η βαθυτέρα βίωσις του χαροποιού τούτου γεγονότος, τής ύφ' Ύμῶν χειροθεσίας μου εις Άρχοντα Χαρτοφύλακα τής Αγίας του Χριστού Μεγάλης Έκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, έπιβάλλει τήν σιωπήν' πολλά όμως και έντονα είναι τά συναισθήματα και βιώματα, τά όποία διακατέχουν τό είναι και τήν ψυχήν μου, και αναζητούν έξωτερίκευσιν. Είλικρινής

εἶναι ἡ συγκίνησις, ἐγκάρδιος ἢ εὐχαριστία, βαθεῖα ἢ εὐγνωμοσύνη πρὸς Ὑμᾶς, Παναγιώτατε, διὰ τὴν προσγινομένην σήμερον πρὸς ἐμέ τιμὴν, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, εἰς τὸν ἱστορικὸν καὶ μετὰ πολλῶν ἀναμνήσεων συνδεδεμένον τοῦτον Πάνσεπτον Πατριαρχικὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου.

Ἐν κατασκευαστικῇ ἀτμοσφαιρᾷ, παρουσίᾳ πολλῶν σεβαστῶν καὶ προσφιλῶν προσώπων – ἀρχιερέων, ἐκπροσώπων τοῦ Σεβασμιωτάτου Ποιμενάρχου μου Μητροπολίτου Λάμπης, Συβρίτου καὶ Σφακίων κ. Εἰρηναίου, ἱερέων, διακόνων, καθηγητῶν, τοῦ κατὰ σάρκα ἀδελφοῦ μου Ἀνδρέου, ὁμογαλάκτων ἀδελφῶν, μαθητῶν, φίλων καὶ πολυπληθοῦς εὐλαβοῦς ἐκκλησιάσματος – ἔχω τὴν ἰδιαίτεράν χαρὰν καὶ ἐξαιρετικὴν τιμὴν νὰ λαμβάνω, διὰ τῶν τιμῶν Ὑμῶν χειρῶν, ἐκ μέρους τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μητρός Μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διάκρισιν σημαντικὴν, τό ὄφικιον τοῦ Ἄρχοντος Χαρτοφύλακος.

Τὴν προσφερομένην ταύτην τιμὴν ἀποδέχομαι, μετ' εὐγνωμοσύνης, ὡς ἔκφρασιν στοργῆς καὶ ἀγάπης τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος καὶ τῆς Μητρός Ἐκκλησίας πρὸς τό πρόσωπόν μου. Καὶ τοῦτο διότι ἔχω βαθεῖαν τὴν συναίσθησιν ὅτι οὐδέν τό ἰδιάζον καὶ ὑπὲρ τό δέον ἔπραξα, ὥστε νὰ τύχω τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς τιμῆς. Κατὰ τὴν ἱεράν ταύτην δι' ἐμέ στιγμὴν ἀναμνησκόμεαι, μετὰ πραγματικῆς συναισθήσεως εὐθύνης, τῆς ὑπομνήσεως τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ: «ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοὶ ἐσμεν, ὅτι ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν» (Λουκ. 17, 10). Ὅντως ἡ ὀφειλὴ εἶναι μεγάλη, τό χρέος ὑψηλόν, τό καθήκον θεοφιλές, ἡ πορεία ἀτελεῦτητος, δεομένη τῆς ἄνωθεν θείας χάριτος πρὸς τελείωσιν.

Ἐν συναισθηματικῇ φορτίσει εὐρισκόμενος, στρέφω τὴν σκέψιν μου πρὸς τὸν εὐλογημένον Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1961, ὅτε, μετὰ τὴν μαθητεῖάν μου εἰς τό Γυμνάσιον Ρεθύμνου Κρήτης, καὶ τῇ εὐλογίᾳ τοῦ τότε Ἐπισκόπου καὶ μετέπειτα Μητροπολίτου Λάμπης καὶ Σφακίων κυροῦ Ἰσιδώρου, τὰ βήματά μου μέ ὠδήγησαν, ἀπὸ τὴν γενέτειράν μου, τό ὠραῖον Σπήλι, εἰς τὴν παλαίφατον κοινὴν Τροφὸν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὰς στοργικὰς ἀγκάλας τοῦ Σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Ἐσταυρωμένης Μητρός Ἐκκλησίας.

Μετὰ συγκινήσεως καὶ ἀγάπης ἀναπολῶ τὴν ζωὴν εἰς τὴν Χαλκίτιδα Τροφὸν Θεολογικὴν Σχολὴν, τό πνευματικὸν φυτώριον τοῦ Σεπτοῦ Κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας, ἔνθα ἐπὶ τετραετίαν ἐγαλουχήθη, ἐντός τοῦ ἐξαιρέτου καὶ ἰδανικοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, διὰ τῶν ναμάτων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ θεολογίας. Ἡ Τροφὸς Σχολὴ ἔθεσε, κατὰ τὴν ἐφηβικὴν μου ἡλικίαν, ἀνεξίτηλον τὴν σφραγίδα αὐτῆς εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν μου πορείαν. Τὸ ὄνομα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης συγκινεῖ καὶ συγκλονίζει· τό

ὄνομα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου συναρπάξει καί ἐμπνέει· διακαῆς εἶναι ὁ πόθος τῆς ἐπαναλειτουργίας τῆς Τροφῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Ἡ Ἔστια Θεολόγων Χάλκης εὐχεται, Ὑμεῖς, Παναγιώτατε, ἐργάζεσθε πρὸς τοῦτο συνεχῶς.

Κατὰ τὴν εὐλογημένην αὐτὴν στιγμήν, εὐχαριστῶν καί δοξολογῶν ἐκ βαθέων τὸν χορηγὸν παντός ἀγαθοῦ Τριαδικὸν Θεόν, ἀναμιμνήσκομαι, μετ' εὐγνωμοσύνης, τῶν προσφιλῶν μου γονέων –τοῦ ἀειμνήστου πατρός μου Γεωργίου καί τῆς σεβαστῆς μητρός μου Ἀγάπης–, τῶν οἰκείων, τῶν διδασκάλων, καί δὴ τῶν ἐν τῇ Τροφῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης, ἐξαιρέτως δέ τοῦ ἀειμνήστου Σχολάρχου, Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως κυροῦ Μαξίμου, εἰς τὸ πατρικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ ὁποῖου ὀφείλω τὴν πραγματοποιήσιν τῶν Μεταπτυχιακῶν μου Σπουδῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ὡς πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος, καθηγητὴς τῆς Δογματικῆς καί ἐπὶ τοῦ παρόντος (2007-2009) Πρόεδρος τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, προσπαθῶ νὰ μεταλαμπαδεύσω εἰς τοὺς φοιτητὰς ἀπαραχάρακτον τὴν πίστιν τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας καί νὰ τιμῶ, τιμώμενος, τὴν Τροφὸν Χαλκίτιδα Θεολογικὴν Σχολὴν καί τὸ Σεπτὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τοὺς δύο αὐτοὺς πνευματικὸς θεσμοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους εὐγνωμόνως ὀφείλω τὸ εὖ εἶναι καί ζῆν.

Παναγιώτατε,

Ἐν κατακλείδι ἐκφράζων καί πάλιν πρὸς Ὑμᾶς καί τὴν Ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Μητέρα Μεγάλην Ἐκκλησίαν βαθεῖαν τὴν εὐγνωμοσύνην καί τὸν σεβασμὸν μου διὰ τὴν πρὸς ἐμέ προσγενομένην σήμερον τιμὴν, ἀλλὰ καί διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν κατὰ τὸ παρελθόν δαψιλῆ μέριμναν καί στοργήν, εὐχομαι ὀλοψύχως ὅπως ὁ δωροδότης Τριαδικὸς Θεὸς Σᾶς χαρίζη ὑγίειαν ἀδιατάρακτον, μακροήμερευσιν καί ἐνίσχυσιν, ἵνα ἐπιτελήτε, ὁμοῦ μετὰ τῆς περὶ Ὑμᾶς Ἁγίας καί Ἱεράς Συνόδου, ἐπιτυχῶς καί θεαρέστως τὴν πολυσχιδῆ καί πολυεύθυνον ἀποστολήν Ὑμῶν, συνεχίζοντες νὰ φυλάσσητε τὰς πνευματικὰς Θερμοπύλας τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Γένους.

Εἰς ἔτη πολλά,
Παναγιώτατε Δέσποτα!

*Ἐρώτατοι ἄγιοι ἀδελφοί!
Εὐσεβῆ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας!*

Εν τρισαρχιερατικῇ Θεῖα Λειτουργίᾳ ἐτέλεσε σήμερον ἡ Ἁγία Μήτηρ Ἐκκλησία τὰ ἱερά μνημόσυνα τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν ἐκδημησάντων εἰς Κύριον ἀοιδίμων Ἀρχιερέων τοῦ κλίματος αὐτῆς, ἦτοι τῶν Πισιδίας Μεθοδίου, Κρήτης Τιμοθέου, Γέροντος Ἐφέσου Χρυσοστόμου, Τράλλεων Ἰσιδώρου, Γέροντος Ἡρακλείας Φωτίου, Σκοπέλου Παγκρατίου, Προύσης Διονυσίου, Σηλυβρίας Αἰμιλιανοῦ καί πρῶην Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως Διονυσίου.

Ἐν μέσῃ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ καί ἐν ὄψει τοῦ Ἀχράντου Πάθους καί τῆς εἰς Ἄδου Καθόδου τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ζωῆς, ἐμνημονεύσαμεν τῶν ὀνομάτων των, ἱκετεύσαντες τόν Κύριον τῆς σωτηρίας ἡμῶν, Ἐκεῖνον ὁ Ὅποιος τούς ἐχάρισε τόν εὐαγγελικόν ζυγόν καί τούς κατέστησε μετόχους τοῦ Τριπλοῦ Ἀξιώματός Του: Βασιλικοῦ, Προφητικοῦ καί Ἀρχιερατικοῦ, ἀναδείξας αὐτούς Ποιμένας, Διδασκάλους καί Προεστῶτας τοῦ φυσικῶου θυσιαστηρίου, νά προσθέσῃ τὰς μακαρίας ψυχὰς των εἰς τόν ἱερόν χορόν τῶν παρέδρων τοῦ Οὐρανίου Θυσιαστηρίου, εἰς τόν μακάριον θίασον τῶν μετὰ τῶν Ἀγγελικῶν Δυνάμεων ἀδιαλείπτως ψαλλόντων τό «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαββαῶθ», καί εἰς τόν εὐλογημένον ἀριθμόν τῶν παιδρῶν δαιτυμόνων τοῦ Δείπνου τῆς Βασιλείας καί χορταζομένων ἐν τῷ καθορᾷ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ θείου προσώπου τοῦ Λυτρωτοῦ!

Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν ἴδιον χάρισμα εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Παρακλήτου:

Ὁ αἰοίδιμος Πισιδίας Μεθόδιος, ὁ ἀπὸ Ἀζώμης καὶ Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρεταννίας, ὁ Φούγιας, ὑπῆρξε δυναμικός Ἱεράρχης, φιλίστωρ καὶ πολυγραφότατος, ὑπηρέτησε δὲ ἐξ ὑπαμοιβῆς τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας καὶ Οἰκουμενικόν. Πολυσύνθετος προσωπικότης, οὐχί ἔστερημένη θυμικῶν διακυμάνσεων, δὲν ἀπέφυγεν, ἀτυχῶς, τοὺς λανθασμένους χειρισμούς ὠρισμένων θεμάτων, οἱ ὅποιοι ἠδίκησαν, ὁμολογουμένως, τὴν ὄλην εἰκόνα καὶ ἐπισκοπικὴν ἱστορίαν του. Παρὰ ταῦτα κρατοῦμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὰς, οὐχί ὀλίγας ἄλλωστε, ὠραίας σελίδας τῆς προσφορᾶς του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, λησμονοῦντες καὶ συγχωροῦντες τὰς λοιπὰς.

Ὁ αἰοίδιμος Κρήτης Τιμόθεος, ὁ Παπουτσάκης, τόσον ὡς Ἐπίσκοπος καὶ εἶτα Μητροπολίτης Γορτύνης καὶ Ἀρκαδίας, ὅσον καὶ ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ἀνεδείχθη καλὸς καὶ φιλόστοργος ποιμὴν, φιλάνθρωπος, ὄρφανοτρόφος, πρωτοπόρος κοινωνικός ἐργάτης καὶ ἰκανώτατος ἱεροκῆρυξ. Ἀνέδειξε πλεῖστα πνευματικά τέκνα, τὰ ὅποια δικαίως σεμνύονται ἐπὶ πατραγαθία. Τὸ ἦθος του, ἡ σεμνότης του καὶ ἡ πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ τοὺς νέους, ἀγάπη του, ἀποτελοῦν τιμαλφές κεφάλαιον τῆς Κρήσης Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πατριαρχείου μας.

Ὁ αἰοίδιμος Γέρων Ἐφέσου Χρυσόστομος ὁ Κωνσταντινίδης, ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος ἐκαλλιέργησε τὴν ἀκαδημαϊκὴν Θεολογίαν, ἀνέδειξε πλείστους μαθητὰς, ἐξεπροσώπησε τὸ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ εἰς πλεῖστα διεθνῆ Συνέδρια, κατέγραψεν ἱεράς κατόψεις τῆς ζωῆς τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας! Πολλοὶ καυχώμεθα διότι ἠμμοιρήσαμεν νὰ διατελέσωμεν μαθηταὶ του ἐν τῇ κατὰ Χάλκην περιπέσῳ Θεολογικῇ ἡμῶν Σχολῇ, ἐνῶ ἡ πεπυκασμένη σοφία του ὑπῆρξε πολῦτιμος σύμβουλος εἰς τὰς συνοδικὰς ἐργασίας ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν. Ἐκόσμησε τὸ ὄνομα τόσον τῆς Μητροπόλεως Μύρων, ὅσον καὶ ἐκεῖνο τῆς γεροντικῆς Μητροπόλεως Ἐφέσου. Τὸ κενόν τῆς ἀπουσίας του ἀπὸ μέσου ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ σεπτοῦ τούτου Πρωτάτου τῆς Ὁρθοδοξίας, εἶναι ἀναμφιβόλως δυσαναπλήρωτον!

Ὁ αἰοίδιμος Ἐπίσκοπος Τράλλων Ἰσίδωρος, ὁ Κρικρῆς, ὑπῆρξεν ἄνθρωπος ἀγάπης, εὐγενῆς ψυχῆ καὶ ἀφοσιωμένος Ἱεράρχης τοῦ Θρόνου, πολλὰ προσενεγκῶν εἰς τὴν Ἱεράν Πατριαρχικὴν καὶ Σταυροπηγιακὴν Μονὴν Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τὴν Πατριαρχικὴν Ἐξαρχίαν Πάτμου, ὡς ἀδελφός τὸ πρῶτον, καὶ Ἡγούμενος καὶ Πατριαρχικός Ἐξαρχος κατόπιν. Προθύμως δὲ ἐκάστοτε ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς ἀναταθείσας εἰς αὐτόν κατὰ καιροὺς ἐκκλησιαστικὰς ὑπηρεσίας.

Ὁ αἰίδιμος Γέρων Ἡρακλείας Φώτιος, ὁ ἀπὸ Τράλλων καὶ εἴτα Ἴμβρου καὶ Τενέδου, ὑπῆρξεν ὁ γλυκὺς καὶ πρᾶος ποιμενάρχης τῶν δύο τούτων νήσων ἐπὶ τριακονταετίαν ὄλην. Ἀθόρυβος, εἰρηνικός, ἐπαρηγόρησε, ἐστήριξε καὶ ἐνίσχυσε τὸ μικρὸν ποίμνιον τοῦ χριστομιμήτως καὶ ὑποδειγματικῶς. Ἦτο πλησίον τῶν ἐκεῖ τέκνων τῆς Ἐκκλησίας πάντοτε, καὶ εἰς πολὺ δυσκόλους στιγμάς, ἐνῶ ἡ ἀγάπη τοῦ ἐκάλυπτε καὶ τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διεσπαρμένους Ἴμβρίους καὶ Τενεδίους εἰλικρινῆς πάντοτε καὶ πληθωρική. Ὅταν δέ, εἰς τὸ γῆρας τοῦ, προήχθη εἰς τὴν Γεροντικὴν Μητρόπολιν Ἡρακλείας καὶ τὴν προεδρείαν τῶν Ὑπερτίμων, ὄλην τὴν συσσωρευμένην πείραν τοῦ καὶ σύνεσιν ἐφάνερωσεν εἰς τὰς ἱεράς αὐλάς ταύτας, πολλάκις διατελέσας Πατριαρχικός ἡμῶν Ἐπίτροπος, πλεῖστα μάλιστα παρά τῆς Αὐλῆς ἀγαπηθεὶς, καί, βεβαίως, ἐν τῇ Συνοδικῇ αἰθούσῃ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὡς μέλος τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν εἶχε καὶ ὡς Ἴμβρου καὶ Τενέδου παρεδρεύσει. Ἡ πηγαία εὐγένεια καὶ ἡ φαναριώτικη ἀρχοντιά του, ἡ εὐλαβὴς ἀφοσίωσις τοῦ εἰς τὸν Θρόνον καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ποίμνιον, ἡ ἀγαστή συνεργασία τοῦ μετὰ τοῦ Πατριάρχου, τῶν λοιπῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς, θά παραμείνουν ἀνεξίτηλα εἰς τὴν μνήμην ὄλων μας.

Ὁ αἰίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Σκοπέλου Παγκράτιος (Vsevolod) μετέλλαξε τὴν ἱατρικὴν τῶν σωμάτων μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ θεραπευτικὴν τῶν ψυχῶν, καὶ ἀντικατέστησε τὸν λευκὸν χιτῶνα τῶν ἀσκληπιαδῶν μετὰ τὸν ποδῆρη τῆς ἱερωσύνης, λαμπρῦνας αὐτὸν ἐν τῇ διαποιμάνσει τῶν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν Ἀμερικῇ Ὁρθοδόξων.

Ὁ αἰίδιμος Προῦσης Διονύσιος, ὁ Ψιάχας, ὁ ἀπὸ Ναζιανζοῦ καὶ Νέας Ζηλανδίας, εἰργάσθη θεοφιλῶς ἐν Λονδίῳ, ἐν Αὐστραλίᾳ, ἐν Νέᾳ Ζηλανδίᾳ, τῆς ὁποίας καὶ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Μητροπολίτης, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἱεραποστολικῷ ἀγρῷ τῆς Ἄνω Ἀνατολῆς. Ἀκάματος εἰς τὰς ἱεραποστολικὰς περιοδείας, συνειργάσθη μετὰ ζηλωτῶν ἱεραποστόλων καὶ ἐφάνερωσε τὴν Ὁρθόδοξον φωτοχυσίαν εἰς λαοὺς, φυλάς καὶ γλώσσας. Ἡ Κορέα, αἱ Ἰνδία, αἱ Φιλιππῖναι, τὸ Χόνγκ-Κόνγκ, ἡ Ἰνδονησία καὶ ὄχι μόνον, θά μνημονεῦουν πάντοτε εὐγνωμόνως τοῦ ὀνόματός τοῦ ὡς καλοῦ σπορέως τοῦ Εὐαγγελίου εἰς αὐτάς καὶ τοὺς λαοὺς των.

Ὁ αἰίδιμος Σηλυβρίας Αἰμιλιανός, ὁ Τιμάδης, ὁ Μικρασιάτης, ὑπῆρξεν ὁ ταπεινὸς καὶ ἀθόρυβος ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου, μετὰ πολλὰ ἐπικοινωνιακά χαρίσματα καὶ ζῆλον καλλιέργειας εἰς βάθος τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν.

Ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει Δέρκων, ἐν Βελγίῳ καὶ ἐν Μ. Βρετανία, κατὰ δὲ τὴν πολυχρόνιον ὑπηρεσίαν του εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν ἔδωκε μίαν λαμπρὰν μαρτυρίαν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ εἰργάσθη μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας, εἰς τὰ πλαίσια πάντοτε τῶν κατευθύνσεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπὲρ τῆς προσεγγίσεως καὶ καλλιτέρας γνωριμίας τῶν Χριστιανῶν τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν. Ἐπὶ τῆς ἀληθῆς σέμνωμα τῆς ἁγίας ἀρχιερωσύνης καὶ πολυγραφώτατος συγγραφεύς.

Ὁ αἰοίδιμος, τέλος, πρῶην Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως κυρός Διονύσιος, ὁ Λαδόπουλος, ἀρχαῖον θρέμμα τῆς περιπύστου Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, ἀνεδείχθη πρῶτος Μητροπολίτης τῆς νεοσυστάτου Μητροπόλεως τῶν δυτικῶν δῆμων τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ εὐσεβὲς προσφυγικὸν στοιχεῖον, καὶ ἠνάλωσεν ἑαυτὸν εἰς τὴν διακονίαν τοῦ ποιμνίου του, ἀγαπηθεὶς πολὺ ὑπ' αὐτοῦ, ἕως ὅτου ἡ σωματικὴ ἀσθένεια τὸν ἠμπόδισεν ἀπὸ τῆν περαιτέρω ἐξάσκησιν τῶν ποιμαντορικῶν του καθηκόντων. Κατέλιπε μνήμην φιλοστόργου ποιμένου, φιλακολούθου, σεμνοῦ καὶ ἐπιεικοῦς.

Ἱερώτατοι ἅγιοι ἀδελφοί!

Μνημονεύοντες τῶν ὀνομάτων τῆς ἐννεάδος τῶν κατὰ τὴν διαρρεῦσασαν τριετίαν μεταστάντων μακαριστῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἀναθεωροῦμεν αὐτῶν τὴν ἀναστροφὴν, ὑπογραμμίζομεν τὴν προσωπικὴν ἀρετὴν ἐκάστου καὶ τὴν εἰσφορὰν του εἰς τὸ ὅλον ἔργον τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας, συγχωροῦμεν οἰανδήτινα ἀνθρωπίνην ἔλλειψιν ἢ καὶ ἀβελτηρίαν, εὐχαριστοῦμεν τῷ Καλῷ Ποιμένι καὶ Ἐπισκόπῳ τῶν ψυχῶν ἡμῶν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὁ Ὅποιος τοὺς ἐχάρισεν εἰς τὸν Θρόνον καὶ εἰς τὸν πιστὸν λαόν Του εἰς ἡμέρας ἐξόχως δυσκόλους καὶ πονηράς, καὶ τὸν παρακαλοῦμεν νὰ ἀναδεικνύη, διὰ τῶν εὐχῶν των, νέα, ἄξια, ἱκανά, ἀφωσιωμένα καὶ εὐχρηστα εἰς εὐαγγελικὴν διακονίαν στελέχη τῆς ποτνιας Μητρὸς Ἐκκλησίας, τὰ ὅποια θὰ συνεχίσουν εὐόρκως τὸ ἔργον των, θὰ αὐξήσουν τοὺς καρπούς καὶ θὰ μεγαλύνουν τὸ ὄνομα τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἁγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὡς καὶ ἐκεῖνο τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους.

Μεθοδίου, Τιμοθέου, Χρυσοστόμου, Ἰσιδώρου, Φωτίου, Παγκρατίου, Διονυσίου, Αἰμιλιανοῦ καὶ Διονυσίου τῶν αἰοιδίμων καὶ ἀειμνήστων Ἀρχιερέων, αἰωνία καὶ ἁγία ἡ μνήμη! Ἀμήν!

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΚΥΔΩΝΙΑΣ & ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ

*«Ίδού γάρ ἦλθε διὰ τοῦ σταυροῦ χαρά ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ· διὰ παντός
εὐλογοῦντες τόν Κύριον ὑμνοῦμεν τήν ἀνάστασιν αὐτοῦ».*

Η τεσσαρακονθήμερη νηστεία ἔλαβε τέλος. Τήν ἀκολούθησε ἡ ἀγία καί Μεγάλη Ἑβδομάδα τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου καί ἤδη βρισκόμαστε στή λαμπροφόρο ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως.

Ὅλοι ἐμεῖς συμπορευθήκαμε μέ τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, μέ τούς ἀγίους τῆς Ἐκκλησίας μας, καί κληθήκαμε νά συνανηψωθοῦμε στήν «ἄνω Ἱερουσαλήμ διὰ τό παθεῖν».

Ὁ δρόμος τῆς ἀναστάσεως δοκιμάζεται μέ τό σταυρό καί τό θάνατο.

Τό προσκύνημα τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καθιστᾷ αὐτονόητη τήν προσδοκία τῆς Ἀναστάσεως. Γι' αὐτό «τὸν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα, καί τήν ἀγίαν σου Ἀνάστασιν δοξάζομεν».

Πέρα τούτων, ἡ πορεία καί ἡ συνανήψωσή μας μέ τόν Χριστό εἶναι ἀναγκαῖα καί ἐπιβεβλημένη, γιατί μ' αὐτόν τόν τρόπον σταυρώνουμε τά πάθη μας, βιώνουμε τή μετάνοιαν καί ζοῦμε τό θαῦμα καί τό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως.

Μέ τό μέτρο τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς ὁ σταυρός τοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νά εἶναι σκάνδαλο καί μωρία, ἐνῶ μέ τό μέτρο τῆς πίστεως εἶναι δύναμη, ἐλευθερία, ἀναγνώριση καί καταξίωση τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου, λειτουργοῦ τοῦ Δημιουργοῦ καί συνεργάτη τοῦ Θεοῦ στό μεγάλο κεφάλαιο τῆς σωτηρίας τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφωνεῖ: «ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστόν ἐσταυρωμένον... Θεοῦ δύναμιν καί Θεοῦ σοφίαν» (Α' Κορ. 1, 23-24).

Ἡ περιρρέουσα οικονομική ὑφεση τῶν ἡμερῶν σέ ἐθνικό καί παγκόσμιο ἐπίπεδο ἐπιβεβαιώνει τήν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς νά ἐλέγξει, νά κατευθύνει καί νά κυβερνήσει ἐποικοδομητικά ὄχι μόνο τήν ἁρμονία τῶν οικονομικῶν μεγεθῶν ἀλλά καί τήν κοινωνική συμβίωση, τήν ἀνάπτυξη, τήν πρόοδο, τόν πολιτισμό.

Ἀντίθετα ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ ἐξακολουθεῖ νά ἀποτελεῖ γιά ἐκείνους πού ἐλπίζουν σ' Αὐτόν τιμῆ, δόξα καί καύχημα. Γιατί ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπίνως καί διά τοῦ Σταυροῦ: Ἀνοίγει καί πάλι τόν Παράδεισο. Δοξάζει ἀναστάσιμα τόν ἄνθρωπο, «καί τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶνι χαρισάμενος». Συνανυψώνει μαζί Του τόν μικρόκοσμο τῆς δημιουργίας (δηλ. τόν ἄνθρωπο) στό ὕψος τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ «καθίσας θεανθρωπίνως ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καί Πατρός».

Ἄς ἀναλογιστοῦμε πόση δύναμη ἔχει ἡ ἁμαρτία καί πόση ἀδυναμία κάθε ἄνθρωπος. Στό ἐρώτημα ποιός θά μᾶς ἐλευθερώσει ἀπό τόν ἠθικό θάνατο πού προσφέρει ἡ ἁμαρτία ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δίδει τή δική του αὐθεντική ἀπάντηση: «διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, «ὁ σαρκί σταυρωθεῖς καί προσηλώσας ἐν ἑαυτῷ τήν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου», γεύθηκε θάνατο, κατήλθε στά κατώτατα μέρη τῆς γῆς, καταπάτησε τήν ἁμαρτία, τό κακό καί τό θάνατο. Αὐτό συμβαίνει, γιατί ὁ ἐσταυρωμένος Χριστός εἶναι «ἡ ὄντως Θεοῦ σοφία καί δύναμις».

Βέβαια, ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ μεγάλο κεφάλαιο τῆς πίστεως καί τῆς ζωῆς τῶν Ὁρθοδόξων, γεγονός στό ὁποῖο προσβλέπουν μέ αἰσιοδοξία τήν κοινή ἀνάσταση.

Σέ ποιό βαθμό ὑπῆρξε προετοιμασία κυρίως μέ τή συμμετοχή τῶν πιστῶν στό Μυστήριο τῆς Ἐξομολογήσεως καθώς καί στό ζωγόνο γεῦμα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ;

Δέν φτάνει, τονίζει ὁ Ἅγιος Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, μόνο ἡ πίστη. Χρειάζεται καί ἡ θέα τῆς Ἀναστάσεως, ἡ ὁποία βιώνεται μέσα στήν ἀδιάκοπη ἐνατένιση τοῦ ἀναστημένου προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ βίωση ὁμως τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐκείνη πού καθιστᾷ τόν ἄνθρωπο κοινωνό τῆς ἀναστάσιμης οὐράνιας χαρᾶς τοῦ Θεοῦ, ἔχει διαχρονικό χαρακτήρα καί μόνιμο στόχο τή θέα τοῦ ἀνεσπέρου φωτός, ὅπως αὐτό πραγματώνεται ἀπό τήν ἀναστάσιμη καί λαμπροφορούσα παρουσία τοῦ Κυρίου.

Σ' αὐτήν τήν ἀναστάσιμη λαμπρή καί πασχαλινή ζωῆ καλεῖ ὅλους μας ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός διά τοῦ σώματος Του, δηλ. τῆς ἁγίας μας Ἐκκλησίας. Ζωή πλημμυρι-

σμένη από έργα αγάπης και διακονίας προς τούς αδελφούς του Κυρίου Ιησού Χριστού, τούς συνανθρώπους μας.

Αγαπητοί μου αδελφοί,

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο. Τό βιώνει ὁ πιστός λαός μας καί τό ἐπιβεβαιώνει μέ τόν κυρίαρχο χαιρετισμό τῶν ἡμερῶν «Χριστός ἀνέστη! Ἀληθῶς ἀνέστη!»

Βέβαια, ἡ βίωση τῆς Ἀνάστασης καί γενικότερα τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας ἐξαρτᾶται ἀπό τίς ἐπιλογές καί τίς προτεραιότητες κάθε ἀνθρώπου.

Εἶναι κρίμα νά χάνουμε τόν καιρό μας σέ ἔργα ἀμαρτίας, πού κατὰ κανόνα προξενοῦν τήν καταστροφή καί τό θάνατο, ἀδιαφορώντας γιά τή ζωή τῆς Ἀναστάσεως, ἡ ὁποία τροφοδοτεῖ τή ζωή μας μέ ἀναστάσιμη ἐλπίδα καί αἰσιοδοξία.

Ἀνήκει σέ μᾶς νά στρέψουμε τήν προσοχή μας στό παγκόσμιο σκηνικό καί νά διαπιστώσουμε πόσο μεταβλητές εἶναι οἱ ἀνθρώπινες ἀνακαλύψεις καί κατακτήσεις, καί πόση καταστροφή μποροῦν νά προκαλέσουν ὅταν δίχως θεϊκή δύναμη καί σοφία προσφέρουν ἀπατηλούς παραδείσους.

Ὅλος ὁ κόσμος σήμερα στρέφεται ἐλπιδοφόρα πρὸς τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς ὁποίας εἴμαστε μέλη καί ἀπό τήν ὁποία ζητᾶ προστασία, σωτηρία καί νόημα ζωῆς, καθώς ἔχει κουραστεῖ ἀπό τίς ψευδεῖς ὑποσχέσεις τῶν καιρῶν καί τῶν περιστασιῶν.

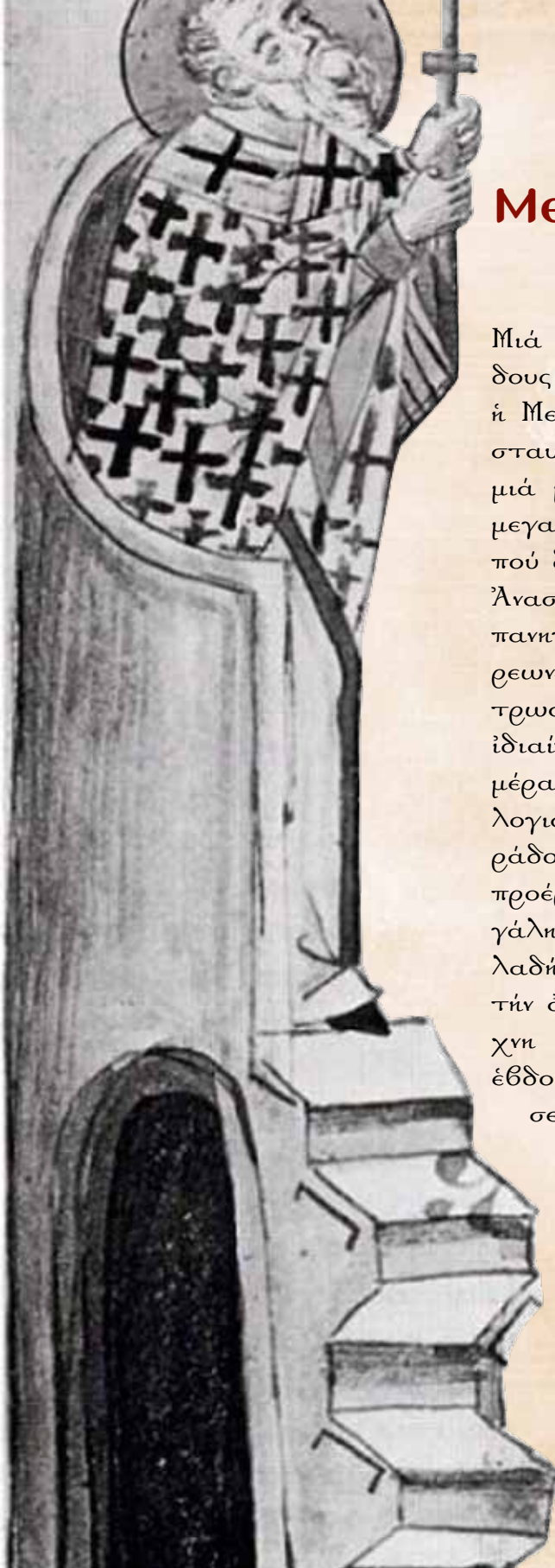
Εὐλογημένοι Χριστιανοί, «...δοξάσατε Χριστὸν τὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν».

Εἶναι εὐθύνη μας νά δώσουμε τόν Χριστό καθαρὸ καί ἀνόθευτο σ' αὐτούς πού τόν ἀναζητοῦν χωρὶς ἐμεῖς ν' ἀπομακρυνόμαστε οὐδεμία στιγμή ἀπό τά γεγονότα τῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα πού ζοῦμε μέ προσανατολισμό στό αἰώνιο καί ἀτελεύτητο.

Αὐτῆς τῆς λαμπροφόρου ἀναστάσιμης ζωῆς εὐχομαι πατρικῶς καί ἀδελφικῶς πρὸς ὅλους νά γίνετε κοινωνοί, ἀπευθύνοντας ἐνθέρμως τὸν ἀναστάσιμο χαιρετισμό

Χριστός ἀνέστη!
Πάσχα, ,βθ' (2009)
Μέ πατρικῆς εὐχῆς
Ὁ Κυδωνίας καί Ἀποκορώνου
Δαμασκηνός

Ὁ ΨΆΛΤΗΣ ΚΑΪ Ἡ ΜΕΓΆΛΗ ἘΒΔΟΜΆΔΑ

Ἰωάννη Καστρινάκη
Καθηγητοῦ Μουσικῆς

Μιά ἀπό τίς σπουδαιότερες περιόδους τοῦ ψάλτη εἶναι ἀναμφισβήτητα ἡ Μεγάλη ἐβδομάδα τῶν παθῶν, τῆς σταυρώσεως καί τοῦ ἐπιταφίου, σέ μιά μοναδική πορεία πού ὀδηγεῖ στή μεγαλύτερη ἑορτή τῆς χριστιανοσύνης, πού δέν εἶναι ἄλλη ἀπό τήν ἑορτή τῆς Ἀναστάσεως. Μιά μέρα χαρμόσυνη, πανηγυρική, «πανηγυρίς τῶν πανηγύρεων» καί «ἑορτή τῶν ἑορτῶν», λύτρωσης, δικαίωσης, ἀλλά καί ἴσως ιδιαίτερα γιά τούς ψάλλοντες μιά μέρα προβληματισμοῦ ἀλλά καί συλλογισμοῦ, ὅσο καί νά φαίνεται παράδοξο, ἐνός προβληματισμοῦ πού προέρχεται ἀπό τήν περίοδο τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, κατά πόσο διλαδί ἐκπληρώσαμε τό χρέος μας καί τήν ἀφοσίωσή μας στήν ἱερή αὐτή τέχνη τοῦ θείου Λαμασκνοῦ. Μεγάλη ἐβδομάδα κατανύξεως, ἱεροπρέπειας, σεμνῆς καί ἀθόρυβης προσευχητικῆς ἐρμηνείας τῶν ὕμνων, ἡ Μεγάλη ἐβδομάδα ἔπαρσης, ἐπιδεικτικότητος καί φωνητικῆς ἐπίδειξης ἐξ αἰτίας τῆς καλλοφωνίας μας, καί τῆς φιλόδοξης ἀγωνίας νά ἀναδειχθοῦμε καί νά καταξιωθοῦμε ὡς καλοί ψάλτες; Σίγουρα, ὅταν ἐπικρατεῖ

τό δεύτερο, τό πρόβλημα ἔγκειται στό κατά πόσο πετύχαμε στόν ἱερό σκοπό καί στό χρέος ὡς καλλιτεχνικοί (μέ τήν καλή ἔννοια, γιατί ἡ ψαλτική πράγματι ἀποτελεῖ, μιά ἀπό τίς καλές τέχνες μαζί μέ τήν ἀγιογραφία) ἐκφραστές καί ἐκπρόσωποι τοῦ ἐκκλησιασματος, ἀλλά καί τοῦ ἰδίου τοῦ χριστεπώνυμου λαοῦ. Οἱ ὕμνοι πού ψάλλονται κατά τήν Μεγάλη ἐβδομάδα εἶναι λιτοί καί πρᾶοι, ἔντεχνοι καί σοβαροί καί ἀποδίδονται μέ φωνή ἤρεμη καί κατανυκτική. Ὁ ψάλλων πρέπει νά ἔχει συναίσθησι κατά τί διάρκεια τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, διότι ἀσκεῖ καί ὑπηρετεῖ ἕνα θεάρεστο λειτουργήμα, καί φυσικά στήν περίπτωσι αὐτή δέν ἀρμόζουν οἱ διάφορες φωνητικές καί λυρικές ἐπιδείξεις τῆς φωνῆς. Ὁ ψάλτης, μέ ἐπίγνωσι τῆς ἱερότητας τῆς στιγμῆς καί τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς του, ἐπιβάλλεται, μέ σεμνότητα καί ταπείνωσι, νά ἀποδώσει τούς ψαλλόμενους ὕμνους, γιά νά μεταφέρει μέσα ἀπό τό μέλος τίς δογματικές ἔννοιες τοῦ κειμένου, ὥστε, μέ τόν ἀπλό αὐτό τρόπο πού θέσπισαν οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας μας, νά ἔχουν κοινό ὄφελος οἱ πιστοί. Οἱ ἐν λόγῳ ὕμνοι δέν ψάλλονται αὐθαίρετα, μέ τήν ἐλεύθερι βούλησι τῶν ψαλτῶν κατά τήν ἐρμηνεία, ἀλλά καθιερώθηκαν μέ συγκεκριμένη ἐρμηνεία, ἦθος καί ὕφος ἀπό τούς μεγάλους μελουργούς καί τούς παλαιούς καί νέους σύγχρονους πρωτοψάλτες, μαῖστορες, μύστες καί τούς μεγάλους τέττιγες τῆς ψαλτικῆς, πού δίκαια ἔχουν τοποθετηθεῖ στό πάνθεον τῆς ἱστορίας τῆς ψαλτικῆς τέχνης. Βασική πηγὴ τῶν παραπάνω χαρακτηριστικῶν, φύλακας καί διατηρητής μιᾶς μακρόχρονης παράδοσις, τῆς ψαλτικῆς, ἀποτελεῖ τό Οἰκουμενικό μας Πατριαρχεῖο. Γιά νά μπορέσει κάποιος νά ἐντρυφήσει καί νά διδαχθεῖ τό λεγόμενο καί γνωστό σέ ὅλους μας «πατριαρ-

χικό ὕφος», δέν χρειάζεται νά μελετήσει πλῆθος τόμων καί βιβλίων βυζαντινῆς μουσικῆς, ἢ νά ἔχει σπουδάσει σέ μιά μουσική σχολή ἢ σέ ἕνα ὠδεῖο, ἀλλά νά ἔχει μελετήσει εἰς βάθος τά ἀναρίθμητα καί παναρμόνια ἀκούσματα τῆς ἐρμηνείας καί τῆς ἀπόδοσης τῶν μελῶν ἀπό τούς αὐθεντικούς παραδοσιακούς ψάλτες, ἢ νά τούς ἔχει παρακολουθήσει εἴτε ψάλλοντας μαζί τους μαθητεύοντας σέ αὐτούς, εἴτε ἀκούγοντάς τους μέ ἰδιαίτερο ζῆλο καί σεβασμό. Καί αὐτό γιατί τό ὕφος δέν διδάσκεται. Ἀκούγοντας λοιπόν, γιά παράδειγμα, τίς ἀκολουθίες τῆς Μεγάλης ἐβδομάδας ἀπό τούς παραδοσιακούς ψάλτες τοῦ πατριαρχικοῦ ὕφους, πολλοί θά μπορούσαν νά ὠφελιθοῦν, κυρίως οἱ νέοι ἱεροψάλτες, γιά τόν τρόπο ἐρμηνείας τῶν μουσικῶν κειμένων, πού ἀποτελεῖ καί τό κυρίαρχο στοιχεῖο τῆς ψαλτικῆς. Τά μουσικά βιβλία πού ἔχουν καθιερωθεῖ, ἐπίσης εἶναι συγκεκριμένα γιά τήν περίοδο αὐτή. Ἡ ἐνδεικτική βιβλιογραφία, ξεκινάει ἀπό τά κλασικά βιβλία, τά ὁποῖα εἶναι: τό δοξαστάριο τοῦ Π. Πελοποννησίου – Π. Κιλτζανίδου (β' τόμος) καί Στεφάνου Λαμπαδαρίου (β' τόμος), ἡ Μεγάλη ἐβδομάδα τοῦ Γ. Ραιδεστινοῦ, καί φτάνει στούς συγχρόνους: μέ τήν Μεγάλη ἐβδομάδα τοῦ Κ. Πρίγγου καί τῶν Θεσσαλονικέων ἀρχόντων πρωτοψαλτῶν Α. Καραμάνη καί Χ. Θεοδοσόπουλου. Ἡ εὐθύνη σίγουρα εἶναι μεγάλη, γιατί ὁ Θεός μᾶς προίκισε μέ τό χάρισμα τῆς καλλιφωνίας, γιά νά μπορούμε νά ἐρμηνεύουμε σωστά τίς διδαχές τῶν κειμένων μέσα ἀπό τό ἐκκλησιαστικό μέλος, καί ὄχι νά ἐπιδιδόμαστε σέ ὑπέρμετρους φωνητικούς ἀκροβατισμούς, χωρίς οὐσία, γιατί σίγουρα ἐλλοχεύει ὁ μέγας κίνδυνος, οἱ προσευχές τῶν πιστῶν, μέσω τῶν φιλόδοξων ψαλτῶν, νά μὴν φτάσουν ποτέ στόν ἀρχικό τους προορισμό.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μεταξύ των κορυφαίων της Άποστολικής Έκκλησίας της Θεσσαλονίκης Άρχιεπισκόπων, εξέχουσα θέση κατέχει ο Άρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Άγιος Ευστάθιος.

Ο Άγιος Ευστάθιος, Άρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης αποτελεί λαμπρό παράδειγμα για τό ότι οί μεγάλοι Πατέρες και έκκλησιαστικοί άνδρες και Άγιοι δέν σταματούν στον Μ. Βασίλειο, τόν Γρηγόριο τόν Θεολόγο, τόν Ίωάννη τόν Χρυσόστομο, τόν Μέγα Άθανάσιο αλλά υπάρχουν και θά υπάρχουν σέ κάθε εποχή, διότι τό Άγιο Πνεύμα «όπου θέλει πνεϊ» (Ίωάννης 3, 8).

ΒΙΟΣ

Ο Ευστάθιος διέπρεψε όχι μόνο ως ιεράρχης, αλλά και ως φιλόλογος. Γεννήθηκε γύρω στό 1125 πιθανώς στην Κωνσταντινούπολη. Φαίνεται ότι από νεαρά ηλικία εισήλθε στην μονή άγίας Εϋφημίας, την όποία άποκαλεί "Εϋεργέτιδα" (Επιστολή 30), όπου και έλαβε την έγκύκλια μόρφωση του· αλλά άργότερα παρακολούθησε μαθήματα στην Πατριαρχική Σχολή¹ και στό Πανεπιστήμιο. Η άποψις ότι διετέλεσε μοναχός της μονής άγίου Φλώρου, πού στηρίζεται στό έπίθετό του Κατά Φλώρον, Κατάφλωρος, δέν φαίνεται νά εϋσταθει, διότι πιθανόν τό έπίθετο αυτό νά είναι οικογενειακό.

Τό 1150 χειροτονήθηκε διάκονος της άγίας Σοφίας από τόν Πατριάρχη Νικόλαο Μουζάλωνα (1147 - 1150) και λόγω της μεγάλης μορφώσεως του διορίστηκε «δημόσιος διδάσκαλος» στην Πατριαρχική Σχολή και έφερε τόν τίτλο του «μαίστορος των ρητόρων», καθηγητού δηλαδή της ρητορικής, και διαπρέπει². Εκτός της ρητορικής όμως δίδασκε μέ πολλή έπιτυχία γραμματική και φιλοσοφία. Στις παραδόσεις του ιδιαίτερα τόν

1. Άγιος Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου, Ί. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σελ.24.

2. Ό.π., σελ. 24.

άπασχόλησε ή έρμηνεία τών όμηρικών έπων, του Πινδάρου, του Άριστοφάνη κ.ά. Σύμφωνα να μάλιστα μέ πληροφορία του Μανουήλ Μοσχοπούλου, ό Ευστάθιος από τήν έρμηνεία τών ποιητών προχωρούσε στην έρμηνεία τών λογογράφων και κατέληγε στην έρμηνεία τών ρητόρων. Η διδασκαλία του δέν ήταν δύσκολη και κουραστική, έπειδή ή πολυμάθεια πού τόν διέκρινε έδινε στόν λόγο του ένάργεια και κίνηση. Ήταν έξ άλλου γεμάτη από εύφυλογήματα ώστε ό άκροατής του νά περνάει εύχάριστα τήν ήμέρα του κοντά του. Πολλά από τά εύφυλογήματα αυτά είχάν κατανήσει μάλιστα παροιμιώδη και τά «άκούγαμε», γράφει ό Μιχαήλ Χωνιάτης, «στός δρόμους τής Κωνσταντινουπόλεως»³. Ό Εύθύμιος Μαλάκης (Μονωδία) μαρτυρεί ότι τό μοναχικό του δωμάτιο “ήν μουσειον άντίκρυς, τό δωμάτιον άλλη τις Άκαδημία και Στοά και Περίπατος”⁴.

Τό 1174 ψηφίσθηκε μητροπολίτης Μύρων τής Λυκίας, αλλά πριν προλάβει νά έγκατασταθεί στην έδρα αυτή, χήρευσε ή μητρόπολη Θεσσαλονίκης και κατά σύσταση του αυτοκράτορα ή πατριαρχική σύνοδος τοποθέτησε αρχιεπίσκοπο σ' αυτή τήν πόλη τόν Ευστάθιο, ό όποιος ανέλαβε τό αξιωματό του τό 1175⁵. Από τή δραστηριότητά του κατά τό χρόνο τής αρχιερατείας του θά ξεχωρίσουμε μερικά ιδιαίτερας σημασίας έπεισόδια.

Τό 1178 ό αυτοκράτωρ Μανουήλ Α' Κομνηνός εξέδωσε μία οδηγία μέ τήν όποία ζητούσε νά απαλειφθεί από τά διδακτικά εκκλησιαστικά βιβλία ό αναθεματισμός έναντίον τής περί Θεού διδασκαλίας του Μωάμεθ κατά τήν όποία ό Θεός “ούτε έγέννησεν ούτε έγεννήθη”. και ό λόγος για τόν όποιο ζητούσε τήν άπάλειψη ήταν ότι οι μεταστρεφόμενοι στη χριστιανική πίστη μουσουλμάνοι κατά τήν κατήχησή τους σκανδαλίζονταν, διότι φαινόταν ότι τό ανάθεμα στρέφεται έναντίον του Θεού του Μωάμεθ και όχι έναντίον τής έσφαλμένης περί Θεού δοξασίας του Μωάμεθ. Η σύνοδος, τήν όποία συνεκάλεσε γι' αυτό τό θέμα ό πατριάρχης Θεοδόσιος, κατόπιν εισηγήσεως του Ευσταθίου, άρνήθηκε νά διαγράψει τό ανάθεμα. Τότε ό αυτοκράτωρ εξέδωσε δεύτερη οδηγία μέ τήν όποία έζητείτο νά περιορισθεί τό ανάθεμα στό πρόσωπο του Μωάμεθ, και κάλεσε τούς συνοδικούς νά προσέλθουν στά ανάκτορα προς συζήτησιν του θέματος. Έκει ό Ευστάθιος άρνήθηκε μέ τόση πειστικότητα τήν άρση του αναθέματος από ένα Θεόν “διδάσκαλον κάθε μιάρης πράξεως”, κι έμπόδισε τήν ανάκληση του αναθέματος⁶.

Όταν οι Νορμανδοί εισέβαλαν στά έδάφη τής βυζαντινής αυτοκρατορίας, τό 1185, ή Θεσσαλονίκη δοκίμασε πικρές ταλαιπωρίες, και ό Ευστάθιος μετέσχε ό ίδιος σ' αυτές τις ταλαιπωρίες. Τις δοκιμασίες τής πόλεως σ' αυτή τήν περίσταση περιγράφει μέ ζωηρά χρώματα στό έργο του «Περί άλώσεως τής Θεσσαλονίκης», στό όποιο παρακολουθούσε τήν ήρωική στάση τών Θεσσαλονικέων, άνδρών και γυναικών, ιδιαίτέρως μάλιστα τών

3. Ό.π., σελ. 101.

4. Ζήσης Θ., «Θεολόγοι τής Θεσσαλονίκης», έκδ. Άφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 25

5. Άγιος Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου, Ί. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σελ.102.

6. Ζήσης Θ., «Θεολόγοι τής Θεσσαλονίκης», έκδ. Άφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 27.

μαθητών τῆς Σχολῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, κι ἔπειτα τὰ δεινά πού ὑπέστησαν ὅλοι αὐτοί μετὰ τὴν κυρίευση τῆς πόλεως. Ὁ ἴδιος ὁ Εὐστάθιος αἰχμαλωτίσθηκε καί κρατήθηκε μερικές ἡμέρες, ἀλλ' ἔπειτα ἐλευθερώθηκε κι ἔπεισε τὸν Νορμανδὸ κόμητα Ἄλδουϊνο νά μὴ ἐξαφανίσει τίς ἐκκλησιαστικές ἀρχές τῆς πόλεως καί νά μὴ διορίσει ἀντ' αὐτῶν Λατίνους⁷.

Σέ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του ὁ Εὐστάθιος κατέβαλε προσπάθειες ἐξυψώσεως τῆς ἠθικῆς τοῦ κλήρου καί τοῦ λαοῦ του. Ἐπέκρινε τὴ συκοφαντία, τὴν καταπάτηση ξένης περιουσίας, τὴν ἀδικία ἐκ μέρους τῶν ἰσχυρῶν. Καί αἰσθανόταν ὡς σπουδαῖο καθήκον του ὡς ἀρχιερεὺς νά ἐπιδίδεται στό κοινωνικὸ ἔργο. Ἰδιαιτέρως βέβαια φρόντιζε γιὰ τὴν ἐξύψωση τοῦ κλήρου καί τῶν μοναχῶν⁸.

Τὰ κηρύγματά του καί τὸ ἔργο του προσπόρισαν τὴν ἀγάπη τοῦ ποιμνίου, ἀλλὰ καί τὴν ὀργή μερικῶν ἀνθρώπων, κυρίως λαϊκῶν, πού θίγονταν ἀπὸ τίς ἐπικρίσεις του. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ σταδίου του συκοφαντίες σέ βάρος του ἐκ μέρους τῶν ὀλίγων ἐχθρῶν του, πού ἦσαν “ρᾶον ἀριθμητοί” καί “μετρητοί”, ἔφθασαν ἕως τὸν αὐτοκράτορα καί τὸν Πατριάρχη. Ἔτσι ὁ Εὐστάθιος ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, τὴν Τεσσαρακοστὴ τοῦ 1191, κι ἔφθασε στὴ Φιλιππούπολη, ὅπου συνάντησε τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο Ἄγγελο, σ' ἐκστρατεία του κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔγραψε ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς, στὴν ὁποία ἀντιπαραθέτει τὴν χριστιανικὴ ἀγάπη πρὸς τὸ διαβολικὸ μίσος τῶν τιποτένιων ἐχθρῶν του πού προκάλεσε τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴν ἔδρα του. Οἱ συκοφαντίες δὲν ἐλήφθησαν ὑπόψη καί ὁ αὐτοκράτορας τὸν δικαίωσε χωρὶς κἂν νά ζητήσει τὴν ἀπολογία του. Προφανῶς τὰ καταγγελλόμενα δὲν ἦσαν ἐκκλησιαστικῆς καί ἠθικῆς φύσεως.

Ὁ Εὐστάθιος ἐπέστρεψε στὴ Θεσσαλονίκη τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1193⁹. Δέν γνωρίζομε πόσο καιρὸ συνέχισε τὸ ἔργο του ἐκεῖ, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ χρόνος δὲν παρατάθηκε πέρα τῆς διετίας· πιθανῶς τὸ 1195 ἀπέθανε.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ὁ Εὐστάθιος μοίρασε τὴ συγγραφικὴ του ἐπίδοση μεταξὺ τῆς φιλολογίας καί τῆς θεολογίας, ὅπως ἐπίσης μοίρασε τὴν ἄλλη δράση του μεταξὺ τῆς διδασκαλικῆς ἔδρας καί τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου. Ὅπως λέγει στὸν πρὸς αὐτὸν ἐπιτάφιο ὁ μαθητὴς του Νικήτας Χωνιάτης, ἔνωσε τοὺς θρόνους τῆς παιδείας καί τῆς Ἐκκλησίας· γι' αὐτὸ οἱ πρῶτοι πού θά τὸν ὑποδεχθοῦν στοὺς οὐρανοὺς εἶναι ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καί ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, ἐφόσον ἔκαμε ὅ,τι καί ἐκεῖνοι καθιστώντας τὴ φιλοσοφία θεραπαινίδα τῆς θεολογίας.

7. Ἅγιος Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ἰ. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σελ.349-350.

8. Ζήσης Θ., «Θεολόγοι τῆς Θεσσαλονίκης», ἔκδ. Ἀφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 27

9. Ἅγιος Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ἰ. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σελ. 108.

Καρπός τῆς διδασκαλίας του στή σχολή εἶναι τὰ ἐξαιρετικά, ἐκτιμώμενα ἕως σήμερα, ἐρμηνευτικά ὑπομνήματα σέ κλασικούς συγγραφεῖς. Πρῶτα ἔρχονται «αἱ Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ὀδύσειαν καὶ Ἰλιάδα»¹⁰, ἔργο μεγάλης πολυμαθείας, ὀξυδέρκειας καὶ φιλοπονίας καὶ ἀνεκτίμητης ἀξίας γιὰ τίς παρατηρήσεις του καὶ τίς εἰδήσεις πού διασώζει. «Αἱ Παρεκβολαὶ εἰς τὸν Περιηγητὴν Διονύσιον» εἶναι παραφραστικό ὑπόμνημα μεγάλης ἐπίσης ἀξίας. Ἀπὸ τὰς «Παρεκβολὰς εἰς τὸν Πίνδαρον» ἔχει διασωθεῖ μόνο ὁ πρόλογος. Παρόμοια εἶναι τὰ «Σχόλια εἰς τὸν Κανόνα τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν»¹¹.

Τὴν ἀξιόλογη περιγραφικὴ ἱκανότητά του ἔδειξε ὁ Εὐστάθιος μὲ τὸ ἔργο του «Ἱστορία τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοὺς Λατίνους»¹², τοὺς Νορμανδούς δηλαδή, τὸ 1185. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἱστορικά κείμενα τῆς ὑστεροβυζαντινῆς περιόδου, τὸ ὁποῖο μὲ τὴν παραστατικὴ παρουσίαση τῶν γεγονότων δίδει μιὰ διδακτικὴ εἰκόνα τῶν παθημάτων τῶν πολιτῶν, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος στὸν ἐπίλογο (Κυριακίδης, σ. 158).

Ἀπὸ τὴν ἐπίδοσή του στὴν ἀγιογραφία προέρχονται τεσσερα κείμενα: Τὸ «Ἐγκώμιο στὸν Ὁψικιαν ἅγιο Φιλόθεο», τὸ «Ἐγκώμιο στὸν ἅγιο μεγαλομάρτυρα Δημήτριον»,¹³ πού συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα Κανόνα σ' αὐτόν, τὸ «Μαρτύριο τῶν τριῶν Καλυτηνῶν ἀδελφῶν Ἀλφειοῦ, Ζωσίμου καὶ Ἀλεξάνδρου», μαζί μὲ τὴν Ἀκολουθία τους, καὶ ὁ «Λόγος εἰς τοὺς τρεῖς Παῖδας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης». Φαίνεται ὅτι ὅλοι γράφηκαν στὴν Θεσσαλονίκη, ὅπως καὶ τὰ ἐπόμενα.

Ἄν καὶ ἦταν “πυρσός τοῦ λόγου”, οἱ ὁμιλίες του πού ἔχουν διασωθεῖ εἶναι ἐλάχιστες καὶ προφανῶς ἀποτελοῦν μικρὸ μόνο μέρος τῆς ὁμιλητικῆς του παραγωγῆς. Εἶναι ἓνας Λόγος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους, τέσσερις Λόγοι προεισόδιοι τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ ἓνας Λόγος εἰς τὸν 48ο ψαλμό. Διατηροῦνται ὅμως σέ χειρόγραφα καὶ μερικὲς ἄλλες πού δὲν ἔχουν ἐκδοθεῖ.

Μιά σειρά ἠθικολογικῶν κειμένων ἀποσκοποῦν στὴ βελτίωση τοῦ βίου κλήρου καὶ λαοῦ. Τὸ ἐκτενές δοκίμιο «Ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ»¹⁴, ἀφοῦ χαρακτηρίζει τὸν βίον τοῦτον ὡς ἰσάγγελο καὶ ἀγχίθεο, τοποθετεῖ τοὺς τότε μοναχοὺς στὸ κριτήριον τοῦτο καὶ φυσικὰ τοὺς εὐρίσκει ἐλλιπεῖς. Κατηγορεῖ ὅσους καθίστανται γυρολόγοι καὶ ὡς ἀμφίβιοι κυμαίνονται μεταξύ ἀποταγῆς τοῦ κόσμου καὶ ζωῆς στὸν κόσμον, ὅσους καταλαμβάνονται ἀπὸ οἴηση, ὅσους περιποιοῦνται τὴν μακρὰ κόμη καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ ἐπισημαίνει τὸν κίνδυνον νὰ πέσουν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι, ἀκολουθώντας ὑπερβολικὴ ὁδὸ ἀσκήσεως, ἔχουν ἐμπιστοσύνη στὴν τελειότητά των. Φυσικὰ αὐτὴ ἡ ἀρνητικὴ εἰκόνα δὲν καλύπτει ὅλο τὸ μοναχισμό τῆς περιόδου, ἀλλ' αὐτὴ ἐξυπηρετεῖ τὸ σκοπὸ τοῦ συγγράμματος.

10. Ἅγιος Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ἱ. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σελ. 212.

11. Ὁ.π., σελ. 16.

12. Ὁ.π., σελ. 16.

13. Ὁ.π., σελ. 16.

14. Ἅγιος Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ἱ. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σελ. 16.

Δίδει ταυτοχρόνως ὁ Εὐστάθιος ἕνα διάγραμμα περί τῆς ὀργανώσεως τοῦ βίου τούτου, στό ὁποῖο κυριαρχεῖ ἡ ἡσυχία, ἡ μελέτη τῶν ἱερῶν βιβλίων καί τῆς θύραθεν γραμματείας, ἡ φιλαδελφία καί ἡ καλλιέργεια ἡθους ὑψηλῆς στάθμης.

Ἰδιαιτέρως πρέπει νά ἐξαρθεῖ τό μικρό δοκίμιο «Περί ὑποκρίσεως»¹⁵, στό ὁποῖο διά τῆς θαυμάσιας ψυχολογικῆς ἀναλύσεως τῶν συναισθημάτων δείχνει ποιὰ εἶναι ἡ ρίζα τοῦ πάθους τούτου καί ποιὰ εἶναι ἡ ζημιὰ πού ἐπιφέρει στόν κοινωνικό βίο, ἐνῶ ἡ ὑπόκρισις στό θέατρο καθίσταται μέσο διδασκαλίας. Ὑπάρχει καί ἕνα ἄλλο δοκίμιο «Περί ὑπακοῆς καί εὐπειθείας», πού ταιριάζει στήν χριστιανική ἀγωγή¹⁶.

Ὑπηρεσιακῆς φύσεως κείμενα εἶναι δύο προσφωνήσεις πρὸς τόν αὐτοκράτορα Μαυρουήλ Κομνηνῶ¹⁷ καί ὁ ἐπιτάφιος σ' αὐτόν, ἡ ἀπολογία του πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτόν περί μνησικακίας¹⁸, ἡ ἐπιστολή του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν του καί τό περί τῶν ἐπισκοπικῶν ὀνομάτων καί τῆς προσφωνήσεως, «Διάλογος περί τῶν Κληρικῶν τίτλων Θεοφίλτατος καί Ἱερώτατος»¹⁹.

Γεμάτες χάρις εἶναι οἱ 74 ἐπιστολές του πρὸς διάφορα πρόσωπα, «Ἐπιστολαί πρὸς Ἐκκλησιαστικούς, Πολιτικούς»²⁰ στίς ὁποῖες πρέπει νά προστεθεῖ καί τό μικρό κείμενο πρὸς ἕνα στυλίτη ἀσκητῆ τῆς Θεσσαλονίκης, «Λόγος πρὸς Στυλίτην».

Η ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ

Λίγες ἡμέρες μετὰ τό θάνατο τοῦ Εὐσταθίου ὁ συνομηλικός καί φίλος του Εὐθύμιος Μαλάκης, μητροπολίτης Νέων Πατρῶν, ἀπήγγειλε Μονωδία του ἐπάνω στόν τάφο του. Ἀργότερα μιὰ Μονωδία, ἐκτενέστερη καί ρητορικότερη συνέταξε ὁ μαθητής του Μιχαήλ Χωνιάτης, μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Μεταξὺ ἄλλων ὁ Μιχαήλ γράφει: «Καί τώρα ὑποδέχεται τοὺς ἐπισκέπτες μέ σημεῖα καί τέρατα καί δυνάμεις· ... διότι ὁ ἐπιτύμβιος λίθος ἐκείνου, σάν ὁ ἀπότομος βράχος τοῦ Μωυσέως, ἔχει μετατραπεῖ σέ πηγὴ ἰάσεων, μὴ πληττόμενος μέ ράβδο, ἀλλὰ θαυματοποιούμενος ἀπὸ τό θησαυρισμένο μέσα του ἅγιό σῶμα» (NE 13 [1916] 361). Τό 1312 ὁ Εὐστάθιος ἀπεικονίσθηκε ὡς ἅγιος σέ τοιχογραφία τοῦ Καθολικοῦ τῆς μονῆς Βατοπεδίου. Παρόμοιες εἰκόνες λίγο ἀργότερα φιλοτεχνήθηκαν σέ μονές τῆς Νότιας Σερβίας (Gracanica, Staro Nagoricane, Cucer Σκοπίων) καί ἄλλοῦ²¹.

Κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος τοῦ Β' τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τὴν 10ῃ Ἰουνίου 1988 μέ συνοδική πράξη συναριθμήσε τόν

15. Ὁ.π., σελ. 16.

16. Ζήσης Θ., «Θεολόγοι τῆς Θεσσαλονίκης», ἔκδ. Ἀφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 24.

17. Ἅγιος Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ἱ. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σελ. 16.

18. Ὁ.π., σελ. 16.

19. Ἅγιος Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ἱ. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σελ. 16.

20. Ὁ.π., σελ. 16.

21. Ὁ.π., σελ. 111.

Ευστάθιο μεταξύ τῶν ἁγίων καί ὄρισε ἡμέρα ἑορτασμοῦ του τήν 20ή Σεπτεμβρίου. Ἀκολουθία του συντάξε ὁ ἱερομόναχος Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης²².

ΕΠΙΣΟΓΟΣ

Μέ ὅσα παραπάνω ἀναφέραμε ἀσφαλῶς πολύ λίγα εἶπαμε γιά τό σεπτό πρόσωπο τοῦ Ἱεράρχη τῆς Θεσσαλονίκης ἁγίου Εὐσταθίου, ὁ ὁποῖος περιγράφεται «ὡς ἔχων πρόσωπον σεμνόν καί σχῆμα εὖσχημον, ὡς αὐτοσεμνότητος ἀγαλμα, ὡς μόνω τῷ φαίνεσθαι σωφρονίζων τούς ὀρώντας, ὡς νόμος ἔμψυχος ἀρετῆς καί πρὸς ἀρετήν προτρέπων οὐ μόνον φθειγγόμενος, ἀλλά καί μόνον βλεπόμενος²³». Ἀπό τούς συγχρόνους του ἀποκαλεῖται «ἀνθρώπων σοφώτατος²⁴». Ὁ Μιχαήλ Χωνιάτης τόν ὀνομάζει «βασιλέα τῶν λόγων, πατέρα τῆς λογιότητος καί καθηγητήν σοφόν²⁵». Ὁ δέ Νικήτας Χωνιάτης τόν χαρακτηρίζει «πολύν καί μέγαν ἐν λόγοις²⁶». Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς «ἐπαινῶν τόν Εὐστάθιον ἔγραψεν ὅτι τό ἔθνος, ὅταν ἀναλάβῃ, χρεωστῆ νά τοῦ ἀνεγείρῃ εἰκόνας». Ὁ δέ Φαίδων Κουκουλές ὑπογράμμισε: «Τιμή διά τήν Θεσσαλονίκην καί εὐγνωμοσύνης ἅμα δεῖγμα θά ἦτο, ἂν αὐτή ἀνεστήλου τήν εἰκόνα ἀνδρός, ὅστις τόσον τήν ἐτίμησε καί τόσα ὑπέρ αὐτῆς ἔπραξε²⁷». Πράγματι ἡ ὥρα αὐτή ἔφθασε. Ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Παντελεῆμων Β' κατά τό σωτήριο ἔτος 1988 ἀπέσβεσε τό χρέος τοῦ ἔθνους καί ἰστόρησε τήν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἱεράρχου καί σοφωτάτου ἀνδρός. Ὡς ποιμὴν καί Ἱεράρχης τῆς Θεσσαλονίκης ἀπέδωσε τήν ὀφειλομένη τιμή καί εὐγνωμοσύνη στόν προκάτοχό του Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης Ἁγιο Εὐστάθιο. Καί μέ τό Θεολογικό αὐτό Συνέδριο «πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου», προβάλλει τόν «κεκρυμμένον τοῦτον θησαυρόν τῆς Ἐκκλησίας, τόν διδάσκαλον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, τόν σοφόν ἐπιστήμονα, τόν ἄνθρωπον τῆς ἀρετῆς καί τῆς ἀγιότητος». Μέ τήν ἀναγραφή δέ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου στό ἀγιολόγιο τῆς κατά Ἀνατολάς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡ μνήμη του θά τιμᾶται καί θά γεραίρεται ἀπό τά πλήθη τῶν πιστῶν μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰῶνων «ὡς τοῦ βίου λαμπτήρ, τοῦ λόγου πυρσός καί τῆς ἱερωσύνης ἥλιος»²⁸.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

«Ἁγιος Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης», Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ι. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989.

Ζήσης, Θ., «Θεολόγοι τῆς Θεσσαλονίκης», ἔκδ. Ἀφοί Κυριακίδη Θεσσαλονίκη 1989, σ. 23-60.

22. Ὁ.π., σελ. 114.

23. Ἁγιος Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ι. Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, 1989, σελ. 115, Μιχαήλ Ἀκομινάτου, *Μονωδία* 1, 289, 299.

24. Ὁ.π., σελ. 115, Μιχαήλ Ρήτορος, *Λόγος εἰς τόν αὐτοκράτορα κυρ Μανουήλ τόν Κομνηνόν, Reges, Fontes rerum Byzantinarum*, 139.

25. Ὁ.π., σελ. 115, Μιχαήλ Ἀκομινάτου. *Μονωδία*, Α. 285.

26. Ὁ.π., σελ. 115, Νικήτα Χωνιάτου, *Χρόν. Διήγησις*, 282, 2.

27. Ὁ.π., σελ. 116, Φαίδωνος Κουκουλέ, *Τά λαογραφικά*. Τόμος 1, 14, Ἀθήναι 1950

28. Ὁ.π., σελ. 116, Ευθυμίου Μαλάκη, *Μονωδία*, 83, 6.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΤΣΑΛΑΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ
ΤΟΥ π. ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΡΔΑΜΑΚΗ
4 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2009

Είναι εύλογημένη ή ώρα, Σεβασμιώτατε Δέσποτα, Σεβαστοί Πατέρες, Άγαπητοί έν Χριστώ Άδελφοί, πού τελείται στη γή ή Θεία Λειτουργία. Η μεγαλύτερη εύεργασία του Θεού στην άνθρωπότητα είναι ή άγία Του Έκκλησία, και ή μεγαλύτερη δωρεά Του προς Αϋτήν ή Θεία Εύχαριστία. Είναι συγκινητικό τό γεγονός, όταν ό Έπίσκοπος, εις τύπον Χριστού, μέ τούς ιερείς, εις τύπον τών Άγιών Αποστόλων, κύκλω του Άγίου Θυσιαστηρίου, τελούν τό υπερφύες Μυστήριον υπέρ αναπαύσεως τής ψυχής ενός ιερέως.

Στή σημερινή Θεία Λειτουργία, τό πρόσωπο πού μνημονεύομε είναι ό πατήρ Μιχαήλ Καρδαμάκης, ένας άγαπημένος ιερέας, άγαπημένος δάσκαλος, άγαπημένος σύζυγος και πατέρας.

Δέν είμαι ό κατάλληλος νά μιλήσω για τόν π. Μιχαήλ. Για τό πρόσωπό του και τή θεολογία του. Η προσφορά μου στη μνήμη του είναι μιά κατάθεση ψυχής στον άνθρωπο πού άγάπησε τόσο πολύ τόν Χριστό και τήν Έκκλησία. Έξάλλου, ή φλόγα τής καρδιάς του είναι αποτυπωμένη στα βιβλία του, όπου μπορεί κανείς νά αισθανθεί τή θερμότητα τής ψυχής του.

Δέν είναι άσέβεια νά επαναλάβω αυτό πού έλεγε ό Ίερός Χρυσόστομος, για τόν άπόστολο Παύλο: «Άγαπώ πολύ τόν Παύλο, γιατί άγαπούσε πολύ τό Χριστό». Κι έγώ λέω: «άγαπώ πολύ τόν πατέρα Μιχαήλ, γιατί άγαπούσε πολύ τό Χριστό». Γιατί συγκλονι-

ζόταν από τό μυστήριο τής παρουσίας Του, γιατί άγωνιούσε για τήν Έκκλησία Του.

Τί υπήρξε ό πατήρ Μιχαήλ για τήν Έκκλησία, για τήν εκκλησιαστική παιδεία, για τήν όρθόδοξη πνευματικότητα έχει καταγραφεί στη ζωοποιό μνήμη του Θεού.

Τί υπήρξε ό πατήρ Μιχαήλ για μένα προσωπικά, είναι τό θέμα μου. Είναι ένα μικρό εύχαριστώ, πού δέν μόρεσα ποτέ νά του πώ. Τό κάνω, γιατί πιστεύω ότι αυτό είναι ή διακαής επιθυμία πολλών ιερέων μαθητών του, πολλών λαϊκών θεολόγων, αλλά και πολλών ανθρώπων πού τόν γνώρισαν μόνο από τά βιβλία του.

Τόν γνώρισα τό έτος 1965, όταν ήμουνα μαθητής στην Έκκλησιαστική Σχολή Κρήτης, στό εύλογημένο μοναστήρι τής Άγίας Τριάδος. Η φωνή του, ό λόγος του, ή θεολογία και ή άγάπη του, συγκροτούσαν τήν προσωπικότητά του, συνέθεταν τήν ψυχή του και πυράκτωναν άκατάπαυστα τήν καρδιά του.

Αϋτή ή φωνή, πού ένσάρκωνε τήν πίστη και τά όράματά του για μιά ζωντανή, μαρτυρική Έκκλησία, στάθηκε για μένα ένας συγκλονισμός, μιά καινούργια έμπειρία - χωρίς προηγούμενο, πού γκρέμισε τήν ιδεατή - ρομαντική εικόνα τής ιεροσύνης πού είχα μέχρι τότε και γέννησε τήν σταυροαναστάσιμη ιεροσύνη, τήν ιεροσύνη τών άγιών άποστόλων και τών άγιών ιεραρχών.

Προσωπικά πιστεύω ότι υπάρχει μιά ψυχική ή και πνευματική συγγένεια, μεταξύ

όρισμένων ανθρώπων. Έτσι εξηγοῦσα τότε και ἔτσι ἐξηγῶ σήμερα τὴ μεγάλη ἀγάπη και τὸν ἐνθουσιασμό πού ἐνιωθα, ὅταν ἄκουγα τὸν π. Μιχαήλ. Δέν ἦταν εἰδωλοποίηση οὔτε ἀρρωστημένη προσωπολατρία. Ἦταν ὁ ἀπόλυτος τρόπος πού μιλοῦσε γιὰ τὴν Ἐκκλησία, γιὰ τὴν ἱεροσύνη. Ἦταν μιά φωνὴ πού περιμένα σέ ὅλη μου τὴ ζωὴ.

Θυμᾶμαι τὰ λόγια του: «Ὁ ἱερεὺς εἶναι τὸ σύμβολο και τὸ μυστήριό τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν κόσμο».

Ἔτσι ἀκριβῶς τὸν ἐβλεπα. Ἔτσι τὸν ἄκουγα. Ἔτσι τὸν πίστευα. Κι αὐτὸ δέν ἦταν μόνο προσωπικὴ ἐμπειρία. Ἦταν ἡ γνώμη ὄλων τῶν συμμαθητῶν μου.

Ὅταν κάποια βράδια ἔμενε στὴ Σχολή, μαζεύομαστε τὸ ἀπόγευμα οἱ δύο τελευταῖες τάξεις, στὴν αἴθουσα τῆς ἐβδόμης και μᾶς μιλοῦσε μέχρι πού νύχτωνε και χάναμε τὴν αἴσθησή τοῦ χρόνου και ζούσαμε παράξενες και παράδοξες πνευματικὲς ἐμπειρίες.

Τὴν τελευταία νύχτα τελέσαμε νυχτερινὴ λειτουργία στό ναό τῆς Ἁγίας Τριάδος. Κάτω ἀπό τὸ ἱλαρὸ φῶς τῶν καντηλιῶν, θυμοῦμαι τὰ δακρυσμένα του μάτια και τὴν τρεμάμενη ἀπό συγκίνηση φωνή του. Κρατοῦσε τὸ Δισκοπότηρο στὴν ὠραία πύλη και μνημόνευε τὴν ὥρα τῆς Μεγάλης εἰσόδου: «Μνήσθητι Κύριε, Γεωργίου, Δημητρίου, Ἐλευθερίου» διασχίζοντας τοὺς χρόνους και τοὺς καιροὺς, βλέποντάς μας μικρά και ὀστράκινα σκεύη, στὸν ἀγρὸ τοῦ θερισμοῦ.

Θεέ μου, τί νύχτα ἦταν ἐκείνη! Νά μπορούσε νά μὴν τελειωνε ποτέ. Νά σταματοῦσε αὐτὴ τὴ νύχτα ἢ σελήνη, κατὰ φάραγμα Αἰλῶν και τὴν ἐπόμενη μέρα ὁ ἥλιος, κατὰ Γαβαῶν.

Γιὰ νᾶμαστε ὅμως δίκαιοι, πρέπει νά ποῦμε ὅλη τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴ θεολογία τοῦ πατρός Μιχαήλ. Τί ἦταν αὐτὸ πού τὸν ἔκανε μέ τέτοιο τρόπο ἀποδεκτό; Κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη, ἡ ἐσωτερικὴ φλόγα τῆς

ψυχῆς του καί ἡ συνέπεια τῆς ζωῆς του. Ὅτι ἔλεγε τό πιστεψε κι ὁ,τι πιστεψε τό ζοῦσε. Ἡ πίστη στόν Χριστό προηγείτο τῆς ἀγάπης του καί ἡ ἀγάπη ἦταν τό ἀποτέλεσμα τῆς πίστεως του.

Ἀπό πολλούς ἀνθρώπους ἀγαπήθηκε πολύ. Ποιοί ἦταν αὐτοί; Κατά τή γνώμη μου, ὅλοι ἐκεῖνοι πού ἀγαποῦν ἀληθινά καί θυσιαστικά τόν Χριστό καί τήν Ἐκκλησία. Το μήνυμα πού αἰωρεῖτο πάνω ἀπό τό λόγο του, χωρίς νά τό ἐκφράζει ποτέ μέ λόγια, ἦταν: «στόν Θεό ἢ ὅλα ἢ τίποτε».

Ἐπῆρχαν ὅμως καί κάποιοι ἄνθρωποι πού δέν ἀποδέχονταν τό λόγο του, ἢ, ὅπως ἔλεγαν, δέν τόν «καταλάβαιναν». Γιά πολλούς ἴσως ἦταν λόγος ἐλεγκτικός. Γιά κάποιους ἄλλους ἐπικίνδυνος καί γιά ἄλλους ἀνεφάρμοστος.

Κατά τή γνώμη μου, ὁ θεολογικός του λόγος ἦταν ἀπόλυτος κι αὐτό γιά μερικούς, πού ἤθελαν νά τᾶχουν καλά καί μέ τόν κόσμο καί μέ τήν Ἐκκλησία, ἦταν «σημεῖον ἀντιλεγόμενον».

Ὅμως ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει γιά νά ἀγαπᾶ καί νά σώζει τόν κόσμο. Νά τόν ἐλευθερώνει ἀπό τήν ἁμαρτία καί τό κακό, νά τόν λυτρῶνει ἀπό τή φθορά καί τό θάνατο. Νά τοῦ χαρίζει τήν ἐν Χριστῷ ἀθανασία. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὁ Χριστός καί ὁ λόγος της εἶναι ἀληθινός, ὅταν παρουσιάζει στόν κόσμο τό αὐθεντικό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ κι ὄχι τίς κοσμικές καί φιλοσοφικές ἀλλοιώσεις του.

Ὅταν ἡ Ἐκκλησία διδάσκει καί παρουσιάζει στόν κόσμο τόν Χριστό μέ τό πραγματικό του πρόσωπο, ὡς τόν σαρκωθέντα «ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου καί ἐνανθρωπήσαντα» Υἱόν καί Λόγον τοῦ Θεοῦ καί ὡς ἀρχέτυπο τοῦ ἀνθρώπου καί τόν ἄνθρωπο ὡς πλασθέντα «κατά τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ», τότε γίνεται ὁ Χριστός τό ἀληθινό πρότυπο τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἄνθρωπος δέχεται θεϊκές ἐλλάμψεις καί γίνεται «δόξα τοῦ Θεοῦ», «θέα καί φανέρωση τοῦ Θεοῦ», «ὁ ἐν σαρκί περιπολῶν θεός».

Ὅταν ὅμως ἡ Ἐκκλησία ἀφήνει τό πνεῦμα τοῦ κόσμου νά εἰσρρέει στή ζωή της καί προπάντων στίς καρδιές τῶν ἱερέων της, τότε ἐκκοσμικεύεται, κι αὐτή εἶναι ἡ μεγάλη της ἔκπτωση καί ἀλλοτρίωση.

Πραγματικότητα πού τόσο ἀριστοτεχνικά περιγράφει ὁ Ντοστογιέφσκυ στό μῦθο τοῦ μεγάλου ἱεροεξεταστή γιά τήν Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία.

Προσωπικά πιστεύω ὅτι ἡ θεολογία τοῦ πατρός Μιχαήλ ἦταν ὀρθόδοξη θεολογία, βιωματική θεολογία, θεολογία τῶν ἁγίων Πατέρων. Νηπτική καί Μυστική θεολογία. Καί ἀναφέρω στήν ἀγάπη σας, σ' αὐτό τό σημεῖο, δυό μόνο ἀπό τά πολλά του βιβλία. Τό ἕνα εἶναι ἀπό τά πρῶτα καί ἐπιγράφεται «Ὄρθόδοξη Πνευματικότητα». Ἐκεῖ ἀποτυπώνεται ὅλη ἡ ἀγιοπνευματική ἐμπειρία τῶν ἁγίων καί τῶν Νηπτικῶν Πατέρων. Τό δεύτερο εἶναι ἀπό τά τελευταῖα, κι ἀποτυπώνεται σ' αὐτό ἡ Μυστική Θεολογία τῆς Ὄρθόδοξου Ἀνατολῆς. Ἐπιγράφεται «Μαθητεία στήν Ὁμορφιά» καί ἀποτελεῖ ἕνα φιλοκαλικό δοκίμιο στήν ὁμορφιά καί ὠραιότητα τοῦ Χριστοῦ καί τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας.

Θᾶθελα στό σημεῖο αὐτό νά ἀναφέρω ἕνα μικρό ἀπόσπασμα ἀπ' αὐτό τό βιβλίο: «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὠραία, γιατί εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τήν ἀνθρωπότητα, ἡ ὁποία ἀποκορυφώθηκε μ' ἕνα μοναδικό τρόπο, στό σταυρό τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἡ Ἐκκλησία νά ὑπάρχει, ὡς ἡ ὠραιωθείσα ἀγάπη ἐν τῷ Σταυρῷ καί ὁ Σταυρός νά προσκυνεῖται, ὡς ἡ Ὄραιότης τῆς Ἐκκλησίας».

Κι ἐπειδή, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ζοῦμε στήν ὦρα ἐνός μεγάλου πειρασμοῦ, πού λέγεται παγκοσμιοποίηση καί μιά συνέπεια της φαίνεται νά εἶναι ἡ ἐκκοσμίκευση τῆς Ἐκκλησίας, πού δόξα τῷ Θεῷ εἶναι ἀκόμη γιά τήν πατρίδα μας μόνο ἀπειλή, θά ἤθελα νά τελειώσω αὐτή τή μικρή καί ἀπλή ὁμιλία, στόν σεβαστό καί ἀγαπημένο μου δάσκαλο, μέ τά λόγια του, πού εἶναι παρακαταθήκη

σέ μᾶς τούς ἱερεῖς καί στούς θεολόγους τῆς ἁγίας μας Ἐκκλησίας;

«Ἡ ὁμορφιά τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ὁμορφιά τοῦ Χριστοῦ. Ἄν εἶναι μέγα ἁμάρτημα νά ἀναζητοῦμε τήν ὁμορφιά ἔξω ἀπό τήν Ἐκκλησία, εἶναι ἐπίσης μεγάλη πλάνη, νά ἀναζητοῦμε τήν ὁμορφιά τῆς Ἐκκλησίας, ἔξω ἀπό τόν Χριστό».

Ἐν κατακλειδί λοιπόν, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ὁ Χριστός εἶναι ἡ πίστη μας, εἶναι ἡ ἐλπίδα μας, εἶναι ἡ ἀγάπη μας καί ὁ ἀσυναγώνιστος ἕρωτάς μας. Κι ὅταν ἀγαποῦμε ἔτσι τόν Χριστό, ἀγαποῦμε τήν Ἁγία μας Ἐκκλησία ὡς Νύμφη τοῦ Χριστοῦ, ἀγαποῦμε τούς ἀνθρώπους ὡς ἔμψυχες εἰκόνας τοῦ Κυρίου, ἀγαποῦμε ὁλόκληρη τή κτίση τοῦ Θεοῦ ὡς Δημιούργημα καί ἀντικείμενο τῆς ἀγάπης Του.

Ἀγαπητέ πατέρα Μιχαήλ,

Ὁ χρόνος στή ροή του καταλύει τίς μῆνες τῶν ἀνθρώπων, καί ὁδηγοῦνται ὅλα στή χοάνη του μέ τέτοια δύναμη, πού νά κραυγάζει μέ ἀπελπισία ὁ Ἐκκλησιαστής: «ματαιότης ματαιότητων. Τά πάντα ματαιότης».

Σ' αὐτή τή φθορά τοῦ χρόνου καί τοῦ θανάτου οἱ ἄνθρωποι ἀγωνίζονται νά διατηρήσουν κάποιες μορφές ἀθανασίας. Ἀθανασίας τῶν ιδεῶν, ἀθανασίας τῆς ἐπιστήμης, ἀθανασίας τῶν ἔργων πολιτισμοῦ, τῆς διαίωνισης τοῦ εἶδους, τῶν θεωριῶν καί φιλοσοφημάτων.

Ἡ Ἐκκλησία, πέραν ὅλων αὐτῶν, μιλεῖ γιά ἀθανασία τοῦ προσώπου, πού δέν μοιάζει μέ τή φιλοσοφική ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἀλλά πηγάζει ἀπό τό μοναδικό καί ἀνεπανά-

ληπτο γεγονός τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ, τῆς Σταύρωσης καί τῆς Ἀνάστασής Του καί ἀπό τό φοβερό μυστήριο τῆς θέωσης τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, πού πραγματοποιεῖται, «ἐν μυστηρίῳ», στή Θεία Κοινωνία καί στή Θεία Εὐχαριστία.

Ὁ χρόνος στήν Ἐκκλησία μεταποιεῖται σέ αἰωνιότητα καί σ' αὐτή τήν αἰωνιότητα ζωοποιοῦνται ἀπό τόν Θεό οἱ ψυχές καί ὑπάρχουν μέ τήν προσδοκία τῆς μελλοντικῆς ἀνάστασης. Στήν ἀπαισιόδοξη ἐρμηνεία τοῦ Ἐκκλησιαστή «πάντα ματαιότης τά ἀνθρώπινα», ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός προσθέτει: «ὄσα οὐχ ὑπάρχει μετά θάνατον».

Καί «μετά θάνατον» δέν σημαίνει οὔτε τόν Ἄδη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, οὔτε τό σκοτεινό ἐβραϊκό Σεόλ. Σημαίνει «φῶς καί ζωή» μαζί μέ τόν Χριστό καί τούς Ἁγίους Του. Μιά συμβολική εἰκόνα αὐτῆς τῆς ζωῆς μᾶς δίνει στήν Ἀποκάλυψη ὁ Ἰωάννης:

«Δέν εἶδα ναό σ' αὐτή τήν πολιτεία, γιατί ναός της εἶναι ὁ Κύριος, ὁ Θεός ὁ Παντοκράτωρ. Οὔτε ἔχει ἀνάγκη ἡ πολιτεία ἀπό ἥλιο οὔτε ἀπό σελήνη γιά νά τή φωτίζουν, γιατί τή φωτίζει ἡ λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ».

«Ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Ἀρνίου θά βρίσκονται σ' αὐτήν, καί οἱ δοῦλοι Του θά τόν λατρεύουν. Θά τόν βλέπουν κατά πρόσωπο καί θάχουν τό ὄνομά του στά μέτωπά τους. Ὁ Κύριος θά φέγγει πάνω τους καί θά βασιλεύσουν μαζί του αἰώνια».

Εὐχηθεῖτε, Σεβασμιώτατε, νά βρεῖ παρησία ἐνώπιον «τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Ἀρνίου» ὁ πατήρ Μιχαήλ.

ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ
ΤΟΥ ΚΡΥΦΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Τοῦ Ἀντωνίου Χιωτάτη

Ἐδῶ καί πολύ καιρό ἔχει ἀπασχολήσει τήν κοινή γνώμη ἂν στήν πραγματικότητα ὑπῆρξε τό Κρυφό Σχολεῖο κατά τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας στήν Ἑλλάδα ἢ ἔχει πάρει μυθοπλαστικές διαστάσεις. Εἰδικά, ἔχει ιδιαίτερη βαρύτητα ἡ γνώμη κάποιων «πεφωτισμένων ἀκαδημαϊκῶν», οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι μία πλάνη κάποιων ἐπιτήδειων πού διαστρεβλώνουν τήν ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ἀφορμώμενος ἀπό αὐτό τό θέμα ξεκίνησα μιά μικρή ἔρευνα, προσπάθησα νά μπῶ στό κλίμα τῆς τότε ἐποχῆς καί νά δῶ τά πράγματα ὄχι μόνο μέ στάση αὐστηρά ὀρθολογιστική, ἀλλά καί ὀδηγούμενος ἀπό τό ἔνστικτο αὐτοῦ πού ἔχει κλείσει στήν ψυχή του τήν Ἑλλάδα, μέ ὄλο τό βάρος τῆς πολιτισμικῆς τῆς κληρονομιάς («Κλείσε μέσα στήν ψυχή σου τήν Ἑλλάδα καί θά νιώσεις κάθε εἶδους μεγαλεῖο». Διονύσιος Σολωμός). Ἀποφεύγοντας λοιπόν τίς ἀκρότητες καί τό φανατισμό συμβουλευτήκα προφορικές καί νεότερες γραπτές πηγές, πού ἀναφέρουν τή λειτουργία Κρυφῶν Σχολείων σέ Μοναστήρια τῆς Κρήτης.

Ίερά Μονή Παναγιάς Φανερωμένης Ίεράπετρας. Είναι κτισμένη στην πλαγιά βουνού παραφυάδας τής Δίκτης, νοτιοδυτικά τής Παχειᾶς Ἄμμου τοῦ Δήμου Ίεράπετρας, πάνω ἀπό τήν Μινωική πόλη Γουρνιά καί σέ ὑψόμετρο 540 μέτρων. Δέν εἶναι γνωστό πότε ἀκριβῶς ἰδρύθηκε, ἀλλά σύμφωνα μέ χρονολογικές ἐνδείξεις πιθανόν χτίστηκε κατά τήν περίοδο 961-1204 μ.Χ.. Ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς ἔχει χτιστεῖ ἐντός σπηλαιώδους κοιλάματος καί εἶναι ἀφιερωμένη στήν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου καί τῆ Ζωοδόχο Πηγῆ. Ἀπό τήν ἀμφιθεατρική θέση ὁ ἐπισκέπτης μπορεῖ νά ἀπολαύσει τή φαντασμαγορική θέα τῆς πόλης τοῦ Ἁγίου Νικολάου καί τοῦ κόλπου Μεραμβέλλου.

Ἡ αἴθουσα στήν ὁποία λειτουργοῦσε τό Κρυφὸ Σχολεῖο βρίσκεται νοτιοδυτικά τῆς Μονῆς καί δεξιά τῆς κεντρικῆς εἰσόδου καί τοῦ περιβόλου τῆς. Πρόκειται γιά μιᾶ αἴθουσα μέ μεγάλο ὄντά, ἐνσωματωμένη στό συνολικό κτηριακό συγκρότημα τῆς Μονῆς, μέ μικρά παράθυρα, ὅπως ἀπαιτοῦσαν οἱ συνθήκες τῆς ἐποχῆς. Στό σχολεῖο τῆς Ι. Μ. μαθήτευσε ἡ ἡρώιδα τῆς Κρητικῆς Ἐπανάστασης Ροδάνθη, κόρη τοῦ πρωτόπαπα τῆς Κριτοῦσᾶς Λασιθίου. Ὁδηγήθηκε ἀπό τόν πατέρα τῆς ἐκεῖ σέ ἡλικία πέντε ἐτῶν γιά λόγους ἀσφαλείας καί ἔλαβε τήν ἐκκλησιαστική ἐκπαίδευση τῆς ἐποχῆς, ὅπως ἀναφέρουν ὁ Μιχάλης Διαλλινάς στό ποίημα «Ἡ Κριτσωτοπούλα» καί ὁ ἐκπαιδευτικός Δημήτριος Παπαδάκης στή μελέτη του γιά τήν ἱστορία τῆς Ι.Μ. Ἡ ἡρώιδα αὐτή, ἀφοῦ ἐφόνευσε τόν Χουρσίτ Ἀγά στό χωριὸ Χουμεριάκο, γιατί ἐπιβουλεύτηκε τήν τιμῆ τῆς, μεταμφιεσμένη σέ ἄνδρα καί μέ τό ψευδώνυμο

«Σπανομανώλης» κατατάχτηκε στό σῶμα τοῦ Καπετάν Καζάνη καί ὑπῆρξε σκληρὸς τιμωρὸς τῶν Τούρκων τῆς περιοχῆς. Τελικὰ ἔπεσε μαχόμενη στή μάχη τῆς Κοντάρatos τό 1823.

Ίερά Μονή Δισκουρίου Μυλοποτάμου. Χτίστηκε επί βασιλείας του Αυτοκράτορα Μεγάλου Κωνσταντίνου στα ερείπια του αρχαίου ναού του Διόσκουρου, αφιερωμένη στον Άγιο Γεώργιο και στον Ίωάννη τον Πρόδρομο. Βρίσκεται βορειοδυτικά της Άξου και ανάμεσα στα χωριά «Λιβάδια» και «Βένι». Υπήρξε κέντρο επαναστατών τό 1821, έδρα της επαναστατικής επιτροπής Μαλεβυζίου τό 1866, καταστράφηκε τέσσερις φορές (1901 ή τελευταία). Τόν 17ο αιώνα εστάλη από την Κωνσταντινούπολη τάγμα γενίτσαρων στην περιοχή Μυλοποτάμου μέ αρχηγό τόν Χουσεΐν Μπέη, ό όποιος ήταν κρυπτοχριστιανός. Σύμφωνα μέ μαρτυρία από τή Μεγάλη Έλληνική Έγκυκλοπαίδεια του Παύλου Δρανδάκη (Βλέπε λήμμα Χατζηδάκης), παντρεύτηκε ελληνίδα και έν συνεχεία έστειλε τό γιό του Μουσταφά Χατζή Χασάν Όγλου **και μαθήτευσε μυστικά στό Σχολείο της Μονής.** Αργότερα ό γιός του παντρεύτηκε χριστιανή από τό γένος τών Σγουρών, κράτησε μυστική τη χριστιανική πίστη του, μέχρι πού ό

όμώνυμος έγγονός του, γνωστός και ως Μπέης Μυλοποτάμου, τό 1884 έκανε πλέον γνωστή τή θρησκεία του τό βράδυ της αναστάσεως και μετονομάστηκε σέ Ίωάννη Χατζηδάκη.

Τοπωνύμιο. Στο χωριό Ποταμίδα Κισάμου υπάρχουν τά ερείπια ενός μοναστηριού μέ τήν έπωνυμία «Κρυφό Σχολείο». Χτίστηκε από τόν μοναχό Νικόδημο Μαζοκόπο τό 1504 και σύμφωνα μέ τίς δηλώσεις τών κατοίκων της περιοχής και τίς έπισημάνσεις του δασκάλου Ίωάννη Ψαραδάκη υπήρξε μυστικό εκπαιδευτήριο στά χρόνια της τουρκοκρατίας. Ως αίθουσα χρησιμοποιούταν τό υπόγειο κελάρι, στό όποιο εισέρχονταν από τήν πλαϊνή άριστερή είσοδο. Είναι άξιοθαύμαστο πώς, ένώ ό χρόνος έχει διαβρώσει σέ τέτοιο βαθμό τό οίκημα, άποτελεί μνημείο στην ιστορία και τήν παράδοση της περιοχής. Άνάλογα τοπωνύμια έχουμε σέ όλη τήν Έλλάδα.

Ἱερά Μονή Ἀρσανίου Ρεθύμνου. Βρίσκεται σέ ἀπόσταση 12 χιλ. ἀνατολικά τοῦ Ρεθύμνου. Θά πρέπει νά ἰδρύθηκε στά χρόνια τῆς Βενετοκρατίας ἀπό κάποιον μοναχό Ἀρσένιο, πού ἔδωσε τό ὄνομά του στό μοναστήρι. Ὁ σταυροειδής μέ τροῦλο ναός πού βλέπει σήμερα ὁ ἐπισκέπτης οἰκοδομήθηκε τό 1888 καί εἶναι ἀφιερωμένος στόν Ἅγιο Γεώργιο.

Πρόκειται γιά τόν δεύτερο ναό πού ἀνηγέρθη στή θέση τοῦ παλαιότερου πού εἶχε ἐγκαινιασθεῖ τό 1600. Ἡ αἴθουσα τοῦ Κρυφοῦ Σχολειοῦ εὐρίσκεται στήν παλαιά πτέρυγα τῆς Ἱ. Μ., ὅπου παλιά ὑπῆρχε τό ἐλαιοτριβεῖο. Στό βάθος τοῦ ἐργαστηρίου τό ἀνασκαμμένο χαμηλό καί θολωτό δωμάτιο διαστάσεων 3X3 μέτρων μέ πεζουλάκι ὀλόγυρα γιά νά κάθονται οἱ μαθητές, χρησίμευε ὡς ἐκπαιδευτήριον. Ἡ στενή εἴσοδος του, ἡ κατασκευή του στήν ἐσωτερική πλευρά τοῦ οἰκοδομήματος σέ στυλ κρύπτης συνάδουν μέ τό κλίμα τῆς ἐποχῆς, ὅπως τό περιγράφει μέ γλαφυρότητα ὁ Ἰωάννης Πολέμης:

*Ἀπ' ἔξω μαυροφόρ' ἀπελπισιά,
πικρῆς σκλαβιάς χειροπιαστό σκοτάδι,
καί μέσα στή θολόκτιστη ἐκκλησιά,
στήν ἐκκλησιά, πού παίρνει κάθε βράδν
τήν ὄψη τοῦ σχολειοῦ,
τό φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ
τρεμάμενο τά ὀνειράτα ἀναδεύει,
καί γύρω τά σκλαβόπουλα μαζεύει.*

Υπάρχουν καί ἄλλα Μοναστήρια πού κατά τήν παράδοση ἀναδείχθηκαν ἐκπαιδευτικές ἐστίες τούς δύο πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας. Τέτοια εἶναι ἡ Ἱερά Μονή Γωνιάς Κισάμου, ἡ Μονή Παναγιᾶς Κερᾶς Λασιθίου, ἡ Μονή Κρεμαστών, ἡ Μονή Τοπλοῦ Σητείας καί Καρδαμούτσας Μεραμβέλλου.

*Κι ἀπ' τήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ψηλά
πού ἐβούλωσε τά στόματα τῶν πλάνων
καί ρίχνει καί συντρίβει καί κυλά
στήν Ἄβυσσο τούς θρόνους τῶν τυράννων.*

Ὅσοι ἔχουν ἀρνητική στάση ἐπί τοῦ θέματος προβάλλουν τό ἐπιχείρημα πώς δέν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες. Ἄς λάβουμε ὑπόψη ὅτι τά Μοναστήρια ὑπέστησαν λεηλασίες καί καταστροφές πολλές φορές ἀπό τούρκους καί ἀπό πειρατές. Συνεπῶς οἱ κώδικες καταστράφηκαν, μέ ἀποτέλεσμα νά μήν φθάσει στίς μέρες μας καμμιά γραπτή μαρτυρία. Βασιζόμαστε στήν προφορική λαϊκή παράδοση, ἡ ὁποία εἶναι ζωντανή, ἀληθής, κατ' ἐπέκταση συμπερικλείει ζωτικά στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς μας ταυτότητας. Αὐτά μᾶς κάνουν νά ξεχωρίζουμε σάν ἔθνος καί συμβάλλουν στό νά μήν ἀλλοιωθοῦμε ἀπό τή λαίλαπα τῆς παγκοσμιοποίησης (Δημοτικά Τραγούδια πού ἀποτελοῦν ξεχωριστό εἶδος τῆς νεότερης Λογοτεχνίας καί διασώθηκαν ἀπό στόμα σέ στόμα, κατά τόπους ἱστορικές διηγήσεις, πολιτιστικά στοιχεῖα). Πῶς μπορούμε λοιπόν νά ἀμφισβητήσουμε αὐτό τό ζωντανό θρύλο ὁ ὁποῖος εἶναι μέρος αὐτῆς; **Δέν μπορεῖ ἕνας ὀλόκληρος λαός νά ψεύδεται ἢ νά πλανᾶται τόσο πολύ.**

Στά πλαίσια τῆς δημῶδους λογοτεχνίας συμπεριλαμβάνεται καί τό πασίγνωστο δημοτικό τραγούδι «Φεγγαράκι μου λαμπρό» τοῦ ὁποίου τή γνησιότητα δέν ἀμφισβητεῖ ὁ γνωστός πεζογράφος τοῦ 1880 καί ἀρνητής τοῦ Κρυφοῦ Σχολειοῦ Γιάννης Βλαχογιάννης, ὁ ὁποῖος προσπάθησε νά δώσει ἄλλη ἐρμηνεῖα. Τό ποίημα αὐτό ὑπάρχει στό ἔργο του Charles Tuckerman, τοῦ πρώτου Ἀμερικάνου Πρόξενου στήν Ἑλλάδα (1867-1874), «Οἱ Ἕλληνες τῆς σήμερον». Ἐκεῖ ἀναφέρει ὅτι τέτοιο ἦταν τό τραγούδι πού

τραγουδοῦσαν τὰ ἑλληνόπαιδα πηγαίνοντας βράδυ τόν καιρό τῆς τουρκοκρατίας στό σχολεῖο..

Δέν ὑπάρχει κανένα ἐπίσημο ἔγγραφο τῆς σουλτανικῆς ἀρχῆς πού διατάσσει τό κλείσιμο τῶν Σχολείων τότε. Ὅμως δέν μπορούμε νά ἀγνοήσουμε τήν ἔκταση πού καταλάμβανε ἡ ἀχανής Ὄθωμανική αὐτοκρατορία, ὅπου ἦταν ἀδύνατο νά ἐφαρμοστοῦν τὰ διατάγματα σ' ὄλο τό πλάτος καί τήν πληρότητα. Οἱ ντόπιοι πασάδες πολλές φορές οἰκειοποιοῦνταν περιουσίες τῶν Ἑλλήνων, βιαιοπραγοῦσαν, ταπεινωναν τούς ὑπόδουλους Ἑλληνες. Ἀξίζει νά ἐπισημανθεῖ ὅτι στήν Αἴγυπτο κόπηκαν γλώσσες Χριστιανῶν ἀπό τόν Σελήμ τόν Α', γιατί μιλοῦσαν ἑλληνικά ἐνῶ εἶχε ἀπαγορευθεῖ. Πόσες ἄλλες παρόμοιες πράξεις ἔλαβαν χώρα εἰς βάρος τοῦ ραγιά...

Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν ἀναφέρει πώς τό Κρυφό Σχολεῖο δέν ἀποτελεῖ ἀξιόπιστο στοιχεῖο. Παράλληλα κάνει λόγο γιά τὰ δεινοπαθήματα τοῦ ἑλληνισμοῦ κατά τούς δύο πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας, πού κινδύνεψαν νά τόν ἀφανίσουν. Χαρακτηριστικά ὁ «Ἐξισλαμισμός καί τό «Παιδομάζωμα» μάστιζαν τούς ὑπόδουλους σέ μεγάλο βαθμό. **Πῶς εἶναι δυνατόν ἕνας δυνάστης πολιτισμικά κατώτερος, πού προβαίνει σέ τέτοιες ἀυθαίρετες πράξεις, νά ἀφήνει ἐλεύθερο τό ἑλληνικό σχολεῖο νά λειτουργεῖ;** Ἡ ἀντίφαση εἶναι ἐμφανέστατη καί στό μέσο κοινό νοῦ.

Ἀπώτερος σκοπός τῆς ἐνδεικτικῆς παρουσίας τῶν παραπάνω ἱερῶν οἰκῶν καί συλλογισμῶν, χωρίς μακρηγορίες καί πλατεϊασμούς εἶναι πώς θέλησα νά κάνω σαφές ὅτι τό «Κρυφό Σχολεῖο» εἶναι ἕνας ζωντανός θρύλος, μιά πραγματικότητα, ἕνας θρίαμβος τῆς πίστεως, πού συνέδραμε τό ἑλληνικό ἔθνος. Συνεπῶς ὀφείλουμε νά τό διαφυλάξουμε μαζί μέ τούς ὑπόλοιπους ἐθνικούς θησαυρούς πού ἔχουμε κληρονομήσει.

**Ὅφειλω νά εὐχαριστήσω γιά τήν πολύτιμη βοήθειά τους
στή συγγραφική μου προσπάθεια
τόν Χριστοδουλάκη Νικόλαο, Θεολόγο
τόν Δημήτριο Παπαδάκη, Θεολόγο
τόν Ἰωάννη Χρηστάκη, Δάσκαλο
τόν Θεοχάρη Δετοράκη, Καθηγητή Πανεπιστημίου.**

Κρυφό σχολειό: Όλα στό φῶς!

Γιά μιά ακόμη φορά φαίνεται πώς ύψηλά ιστάμενοι παράγοντες τῆς Ἐκκλησίας ξεγελάστηκαν καί παρασύρθηκαν σέ ἄστοχες ἀντιδράσεις. Παλιότερα ἦταν οἱ ταυτότητες, τώρα εἶναι τό βιβλίο τῆς Ἱστορίας, πού ἐδῶ καί λίγους μῆνες διδάσκονται οἱ μαθητές τῆς ἔκτης τάξης τοῦ Δημοτικοῦ.

Ο θόρυβος πού προκλήθηκε τις τελευταίες εβδομάδες με άφορμή τό βιβλίο αυτό μέ ἔκαμε νά τό ἀναζητήσω καί νά τό φυλλομετρήσω. Πράγματι, ἔφτασε στά χέρια μου μέ φροντίδα φίλου δασκάλου (τόν εὐχαριστώ!). Δέν χρειάστηκα πολύ χρόνο, γιά νά παραδεχῶ πώς ὁ θόρυβος γύρω ἀπό αὐτό εἶναι πέρα γιά πέρα δικαιολογημένος. Δικαιολογημένος ἀλλά μέ στόχευση πού δέν συντελεῖ στήν πλήρη ἀποκάλυψη ἑνός σοβαρότατου, ἐθνικῶν διαστάσεων ὀλισθήματος. Σέ ἐπόμενο σημεῖωμα θά στηρίξω μέ στοιχεῖα αὐτούς τούς χαρακτηρισμούς.

Γιατί σήμερα θέλω νά σταθῶ στήν παγίδα στήν ὁποία ἔπεσε ἡ Ἐκκλησία παρὰσύροντας ἐνδεχομένως ὅσους ἔχουν τίς ἴδιες ἀγωνίες καί τούς ἴδιους φόβους. Ἐννοῶ τή συζήτηση πού γίνεται γιά τό ἄν ὑπῆρξε ἢ ὄχι τό «Κρυφό Σχολεῖο», συζήτηση ἢ ὁποία ἀφ' ἑνός μετατοπίζει τό κέντρο βάρους ἀπό τά οὐσιώδη σέ ἕνα θέμα δεύτερης γραμμῆς, ἀφ' ἑτέρου δίνει τή δυνατότητα στήν «ἄλλη πλευρά» νά ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ἀντιδράσεις πού ὑπάρχουν ὀφείλονται σέ ἰδιοτέλεια καί πάντως δέν ἐδράζονται σέ πραγματικά στοιχεῖα. Καί ὅμως τά πράγματα εἶναι πολύ ἀπλά.

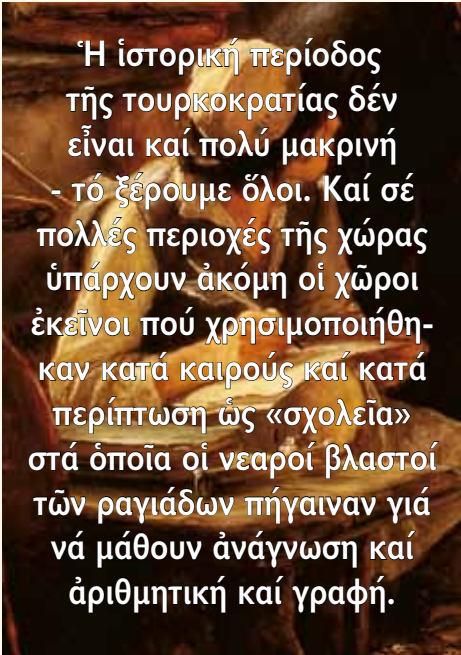
Γιατί εἶναι γεγονός πώς ἀναφορά σέ «Κρυφό Σχολεῖο» δέν συναντᾶμε σέ κάποια ἱστορική πηγή τῆς τουρκοκρατίας. Τόν ὄρο αὐτό τόν ἔβαλαν στή ζωῆ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁ ζωγράφος Νικόλαος Γύζης μέ τόν πασίγνωστο πίνακά του (1886) καί ὁ ποιητής Ἰωάννης Πολέμης μέ ἕνα ποίημά του (ἀπό τή συλλογή «Ἀλάβαστρα», 1900) τό ὁποῖο ἐμπνεύσθηκε ἀπό τό ἔργο τοῦ Γύζη. Πρόκειται γιά δύο ἔργα τέχνης, οἱ δημιουργοί τῶν ὁποίων, ὅπως συμβαίνει σέ ὅλες τίς παρόμοιες περιπτώσεις, ἔδωσαν ὑλική ὑπόσταση στήν ἔμπνευσή τους κατά τόν τρόπο πού ἐκείνοι ἐπέλεξαν. Τό σημαντικότερο δέ, πού κάνουν ὅτι δέν καταλαβαίνουν ὀρισμένοι, εἶναι ὅτι πρόκειται γιά ἔργα μέ συμβολική ἀξία καί ὅτι μέ τρόπο καλλιτεχνικό ἐκφράζουν συμπεκνωμένα κάποια γνωρίσματα μιᾶς συγκεκριμένης ἐποχῆς (διάβασα πρόσφατα τήν ἄποψη ὅτι δημιουργήθηκαν ἢ χρησιμοποιήθηκαν, γιά νά μεγεθύνουν τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας!). Καί ἐρχόμαστε ἐμεῖς σήμερα, ἐκ τῶν ὑστέρων, νά ἐλέγξουμε τούς δημιουργούς των γιά τήν ἐπιλογή τους ἔχοντας ὡς ὄπλο κατηγορίας τό ἴδιο τό ἔργο τους! Εἶναι ἀλήθεια, βέβαια, πώς δέν μπορούσαν νά φανταστοῦν ὅτι ὕστερα ἀπό τόσες δεκαετίες θά βρίσκονταν ἄνθρωποι πού θά χρησιμοποιοῦσαν τήν κλίνη τοῦ Προκρούστη καί γι' αὐτούς...

Ἡ οὐσία ὅμως τοῦ θέματος βρίσκεται ὄχι στό ἄν μνημονεύεται ἀπό τίς πηγές καί πού ὁ Πολέμης καί ὁ Γύζης ὀνόμασαν «Κρυφό Σχολεῖο», ἀλλά στό ἄν ὑπῆρχε αὐτό πού θά μπορούσαμε νά ὀνομάσουμε ἔτσι. Οἱ πολέμιοι τοῦ «Κρυφοῦ Σχολεῖου» παρακάμπτον αὐτό τό θέμα οὐσίας, ἀφοῦ προηγουμένως ἔχουν βγάλει ἀπό τή μέση καί κάτι ἄλλο. Πρῶτα, δηλαδή, ἀφήνουν στήν ἄκρη μιά κραυγαλέα ἀλήθεια: ἡ τουρκοκρατία δέν ἦταν ἕνα στιγμιαῖο γεγονός, ὅπως ἐπίσης δέν ἦταν μιά κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε σέ συγκεκριμένη καί μικρῆς ἔκτασης περιοχή. Στούς περίπου τέσσερις αἰῶνες πού διήρκεσε καί μέ τίς ἰδιαιτερότητες πού κατά περιόδους καί κατά περιοχή τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου διαμορφώνονταν δέν ἦταν δυνατόν ἡ πορεία τῶν πραγμάτων νά εἶναι εὐθύγραμμη. Ὅπως καί μέ ἄλλα θέματα συνέβη (καί συμβαίνει σέ ὅλες τίς ἱστορικές περιόδους), ἄλλοτε ἐμφανίζονταν βελτίωση τῶν συνθηκῶν,

ἄλλοτε ἐπιδείνωση. Ὁ κοινός ὅμως παρονομαστικὴ εἶναι ἀναμφισβήτητος: ἐξ αἰτίας τῆς τουρκικῆς κατάκτησης ἦταν πολὺ δύσκολο ὡς ἀνέφικτο, ἰδίως σέ ὀρισμένες περιόδους, νά ὑπάρχει ἐλευθερία (οὔτε λόγος, φυσικά, γιά διευκόλυνση...) σέ θέματα ἐκπαίδευσης. Ἄν καί ὁ σουλτάνος, σέ γενικές γραμμές, θά ἤθελε νά ὑπάρχουν ἀνάμεσα στοὺς ὑπόδουλους καί ἐκεῖνοι πού μέ τήν κατάρτισή τους θά ἦταν δυνατὸν νά χρησιμοποιηθοῦν ὡς στελεχὴ στὸν κρατικὸ μηχανισμό, οἱ τοπικοὶ παράγοντες τῆς τουρκικῆς διοίκησης, μέ τίς αὐθαιρέσιες καί τήν καταδυναστευση πού τοὺς χαρακτήριζαν, οὐσιαστικά ὕψωναν ἐμπόδια ἀνυπερβλήτα καί σέ ἄλλα θέματα καί σέ θέματα ἐκπαίδευσης. Ἄλλοῦ καί ἄλλοτε αὐτὴ ἡ κατάσταση γινόταν πιὸ ἀσφυκτικὴ ἢ πιὸ χαλαρὴ. Ἐπομένως, τό νά ἐρχόμαστε σήμερα καί νά λέμε ἓνα «ναί» ἢ ἓνα «ὄχι» εἶναι τουλάχιστον ἐπιπόλαιο.

Στόν ἴδιο βαθμὸ ἐπιπόλαιο ἀλλά καί ἀντιεπισημονικό εἶναι τό νά ἐξάγουν τὰ συμπεράσματά τους οἱ ἱστορικοί (ἄλλο θέμα εἶναι τό ἂν αὐτὴ ἡ ταμπέλα, τοῦ «ἱστορικοῦ», πού χρησιμοποιοῦν γιά τὸν ἑαυτό τους λέει τήν ἀλήθεια...) χωρὶς νά ὑπολογίζουν τήν προφορικὴ παράδοση καί τὰ ὑλικά στοιχεῖα - ἀποδείξεις πού τὴ συνοδεύουν. Γιατί, βέβαια, ἡ ἱστορικὴ περίοδος τῆς τουρκοκρατίας δέν εἶναι καί πολὺ μακρινή - τό ξέρομε ὅλοι. Καί σέ πολλές περιοχές τῆς χώρας ὑπάρχουν ἀκόμη οἱ χώροι ἐκεῖνοι πού χρησιμοποιήθηκαν κατὰ καιροὺς καί κατὰ περίπτωσιν ὡς «σχολεῖα» στὰ ὅποια οἱ νεαροὶ βλαστοὶ τῶν ραγιάδων πῆγαιναν γιά νά μάθουν ἀνάγνωσιν καί ἀριθμητικὴ καί γραφή. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ στοιχεῖα δέν εἶναι ἀρκετὰ γιά νά πείσουν ὅτι ὑπῆρξε τό λεγόμενον «Κρυφὸ Σχολεῖο»;

Εἶμαι ὅμως πεπεισμένος ὅτι τό πρόβλημα πού ἔχουν ὅσοι ἀρνοῦνται τὴ σχετικὴ παράδοση βρίσκεται ὄχι στό περιεχόμενό της καθ' ἑαυτό ἀλλά σέ κάποιες λεπτομέρειες πού ἐνοχλοῦν. Συγκεκριμένα: καί στόν πίνακα τοῦ Γύζη καί στό ποίημα τοῦ Πολέμη ὑπάρχει ἀναφορὰ μέ κάποιο τρόπο στὴν Ἐκκλησία. Ὁ Πολέμης κάνει λόγο γιά τὴ «θολόχτιστη ἐκκλησιά, τὴν ἐκκλησιά πού παίρνει κάθε βράδυ τὴν ὄψη τοῦ σχολειοῦ», γιά «τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ψηλά», γιά τὸν «παπὰ τό δάσκαλο», ἐνῶ ὁ Γύζης στὴ θέση τοῦ δασκάλου ἔχει ἓνα ἱερωμένο πού κάτω ἀπὸ τό φῶς καντηλιοῦ διδάσκει τὰ μαζεμένα παιδιὰ. Λεπτομέρειες πού «δηλητηριάξουν» τὴ διάθεση τῶν συγκεκριμένων «ἱστορικῶν», οἱ ὅποιοι μάλιστα ἔχουν ἀσφαλῶς ὑπόψιν τους καί κατὰ ἀκόμη ἀπὸ τὴ λαϊκὴ παράδοση. Εἶναι τό πασίγνωστο τραγούδι «Φεγγαράκι μου λαμπρό...», στό ὅποιο τό μικρὸ παιδί πηγαίνει νύχτα στό σχολεῖο (στό στίχο δέν

Ἡ ἱστορικὴ περίοδος τῆς τουρκοκρατίας δέν εἶναι καί πολὺ μακρινή - τό ξέρομε ὅλοι. Καί σέ πολλές περιοχές τῆς χώρας ὑπάρχουν ἀκόμη οἱ χώροι ἐκεῖνοι πού χρησιμοποιήθηκαν κατὰ καιροὺς καί κατὰ περίπτωσιν ὡς «σχολεῖα» στὰ ὅποια οἱ νεαροὶ βλαστοὶ τῶν ραγιάδων πῆγαιναν γιά νά μάθουν ἀνάγνωσιν καί ἀριθμητικὴ καί γραφή.

χωρούσε, φαίνεται, και ό χαρακτηρισμός «κρυφό», ώστε να λέει «να πηγαίνω στο κρυφό σχολειό!»), και πηγαίνει για να μάθει «του Θεού τά πράματα». Τό γιατί, βέβαια, πηγαίνει νύχτα είναι κάτι πού δέν χρειάζεται ιδιαίτερο σχολιασμό - προφανώς όμως δέν είχε επιλέξει, αντί για ήμερήσιο, νυχτερινό σχολείο...

Αυτές οί αναφορές αποτελούν «κάρφος εις τόν όφθαλμόν» εκείνων πού ακολουθούν μία γραμμή άρνησης σε σχέση με τήν προσφορά, μικρή ή μεγάλη, τής Έκκλησίας.

Θά μπορούσα να ισχυρισθώ πώς εκείνο πού ένοχλεί δέν είναι ό χαρακτηρισμός «κρυφό», αλλά ή λέξη «σχολειό», δηλαδή τό συγκεκριμένο σχολειό, τό συνδεδεμένο με τήν Έκκλησία, θά μπορούσα να ισχυρισθώ, με έδραία μάλιστα πεποίθηση, ότι, αν έλειπαν οί παραπάνω αναφορές, ή άποψη τών διαφωνούντων θά ήταν διαφορετική. Γιατί μου είναι πράγματι άκατανόητο τό ότι έχουν συστήσει (να τό πώ σχηματικά) ένα κίνημα και πολεμούν με ιερό πάθος για ένα θέμα τό όποιο από μόνο του δέν είναι παρά μία μικρή σελίδα από τήν ιστορία τής έποχής τής τουρκοκρατίας. Και μου είναι άδιανόητο στό όνομα τάχα τής ιστορικής αλήθειας (τήν όποία οί ίδιοι από άλλο δρόμο πλησιάζοντας κατεδαφίζουν) να αγωνιούν τόσο πολύ για τό ότι στά βιβλία, σχολικά και άλλα, γίνεται λόγος για τό συγκεκριμένο θέμα. Ακόμη και μύθος να ήταν, δημιούργημα έξ ολοκλήρου τής φαντασίας, δέν θά είχαμε κανένα πραγματικό και ουσιαστικό λόγο να επιμένουμε στον έξοβελισμό του από εκεί όπου μέχρι σήμερα ήταν έγκατεστημένο: από τή μνήμη, από τήν καρδιά, από τή συνείδηση τών Ελλήνων και από τά βιβλία τους!

Αναρωτιέται, λοιπόν, κανείς: Τί επί τέλους συμβαίνει σ' αυτόν τόν τόπο; Τί θέλουμε για τόν έαυτό μας και για τά παιδιά μας; Δέν ύπάρχει τίποτε πού να είναι στό άπυρόβλητο; Έχουμε, τάχα, για τό παρελθόν μας ένοχές, από τίς όποιες πρέπει να απαλλαγούμε; Και στό συγκεκριμένο θέμα (και σε άλλα τά όποια κάθε τόσο ανασύρουν οί ίδιοι κύκλοι και τά όποια πάντα σχετίζονται με τήν Έκκλησία) ποιό είναι τό στοιχείο εκείνο για τό όποιο πρέπει να νιώθουμε ένοχοι; Ή μήπως έχουμε πλήρως ύποκύψει στή λογική πού θέλει να βγάζουμε σε κοινή θέα ακόμη και τίς πιό προσωπικές στιγμές τών άλλων (προσοχή! Όχι τίς δικές μας!) με ουσιαστικό σκοπό να τούς ευτελίσουμε; Μήπως, ακολουθώντας αυτήν τή λογική, όραματιζόμαστε τή γενική παράκρουση; Μήπως πρέπει να σκεφτούμε ότι προέκταση αυτής τής λογικής είναι και ή βεβήλωση τών ιερών και τών όσίων, όπως έγινε πρόσφατα με τό μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη στην Αθήνα και με τήν ελληνική σημαία;

Ύπάρχει όμως κάτι ακόμη για τούς πιό ψυχραιμους. Είναι ελεύθεροι, όσοι θέλουν, να διαγράψουν από τή συνείδησή τους και από τή ζωή τους τό φορτίο πού έχει ό όρος «Κρυφό Σχολειό». Δέν θά μπορέσουν όμως να τό διαγράψουν και από τή συνείδηση του έθνους... Όσο για τήν Έκκλησία, ως μην ξεχνά πώς, αν τής ανήκουν μία φορά εϋσημα για ό,τι τέλος πάντων ήταν τό «Κρυφό Σχολειό», εκατό φορές τής ανήκουν για τή φροντίδα και τή στήριξη πού έδωσε σε ΦΑΝΕΡΑ και ΓΝΩΣΤΑ σχολεία, όπου και όποτε και αν λειτούργησαν. Για τό θέμα όμως αυτό ύπάρχει συνέχεια.

Πηγή: Έφημ. «Χανιώτικα Νέα», 13.3.2007, σελ. 27.

150 Χρόνια

ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ

Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὁ λαμπρότερος ποιητής τῆς γενιᾶς τοῦ 1880, τῆς λεγόμενης «Νέας Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς», ἡ ὁποία ἔρχεται νά πάρει τή θέση τοῦ Ρομαντισμοῦ. Τώρα πιά ὁ λογοτέχνης γράφει γιά νά γράφει, ἡ λογοτεχνία δέν εἶναι πιά πάρεργο κι ἔτσι ἐξηγεῖται γιατί ἔχουμε τώρα πληθώρα καλῶν καί προσεγμένων λογοτεχνημάτων καί ὄχι σωρεία προχειρογραμμένων μέ κοινά περίπου μοτίβα, ὅπως γινόταν ἐπί Ρομαντισμοῦ. Στή «Νέα Ἀθηναϊκή Σχολή» (ἀπό τό 1880 μέχρι τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰ.) δεσπόζει τό ἔργο τοῦ Παλαμᾶ. Δίπλα στόν Παλαμᾶ στέκονται, ἀλλά δέν μποροῦν νά συγκριθοῦν μ' αὐτόν, ὁ Γεώργιος Δροσίνης (1859-1951) καί ὁ Νικόλαος Καμπᾶς (1857-1932).

Τό 1880 μέ τήν ἔκδοση τῶν ποιητικῶν συλλογῶν «Στίχοι» τοῦ Ν. Καμπᾶ (ἡ μοναδική συλλογή του), «Ἱστοί Ἀράχνης» τοῦ Γ. Δροσίνη καί «Γέλωτες» τοῦ Δημ. Κόκκου ἐμφανίζεται καί ἐπίσημα ἡ νέα ποιητική «Γενιά τοῦ 1880». Τά ποιήματα αὐτά συμβαδίζουν μέ τό γενικό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἡ φαντασία δίνει τό προβάδισμα στήν καθημερινότητα, χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἡ ἀπλή γλώσσα, καί ἡ τεχνοτροπία προέρχεται ἀπό τόν γαλλικό Παρνασσισμό.

Ἄς ἐπιχειρήσουμε μιὰ

γενική παρουσίαση του ποιητικού έργου που επιδεικνύεται κατά τη γενιά του 1880, ή όποια, ούτως ή άλλως, δρᾷ ὑπό τή «βαριά σκιά» του Κωστή Παλαμά. Ἐπιβιώνουν, λοιπόν, καί σ' αὐτή τήν περίοδο ποιήματα μέ ιστορικό/πατριωτικό θέμα (βλ. ποιήματα του Κώστα Πασαγιάννη καί του Γιάννη Βλαχογιάννη), ἐνώ κεντρική θέση καταλαμβάνει σέ πολλά ποιήματα ὁ κόσμος τῶν λαϊκῶν παραδόσεων. Στά ποιήματα του Κώστα Κρυστάλλη διαφαίνεται ἡ τάση προσφυγῆς στό δημοτικό τραγούδι, ἐνώ στά ποιήματα του Σπ. Περεισιάδη ἀναγνωρίζουμε χρήση τῆς ἀλληγορίας. Στό ἠθογραφικό πλαίσιο ἐντάσσονται τά ποιήματα του Ἀργύρη Ἐφταλιώτη. Ἔχουμε ἐπίσης παιδικά ποιήματα του Ἀλεξάνδρου Πάλλη καθώς καί ποιήματα στά όποια ἀναδεικνύεται εἴτε ἕνας ιδιότυπος λυρισμός (Σπήλιος Πασαγιάννης) εἴτε ἕνα εἶδος λυρικής σάτιρας (Πέτρος Βλαστός).

Ἀπό τόν Παλαμά, ὅμως, ὁ Γ. Δροσίνης διαφέρει, γιατί δέν ἐπιδιώκει τό ποιητικό ὕφος, ἀλλά τήν ἔκφραση τῶν πιό συνηθισμένων ἀνθρωπίνων συναισθημάτων, μέ χάρη καί κομψότητα στή μορφή. Στά ποιήματα του Καμπᾶ, ἐξάλλου, ἀναγνωρίζουμε στοιχεῖα καί ἀπό τό παλιό που φθίνει καί ἀπό τό καινούργιο που ἔρχεται (γλωσσική ἀμφιταλάντευση μεταξύ καθαρεύουσας καί δημοτικῆς, ἀλλοῦ πεζολογία καί ἀλλοῦ κάποια ρομαντική διάθεση).

Ἔχει, στίς ἡμέρες μας μάλιστα, ἐπισημανθεῖ καί ὅτι «Ὁ Παλαμάς ὑπῆρξε πρωτοπόρος καί ἀνατρεπτικός στήν ἐποχή του», ἐπειδή ἀκριβῶς, ὅπως λέει ὁ Σεφέρης, «τό παλαμικό ἔργο εἶναι ὁ τόπος ὅπου γίνεται ἡ ὀλοκληρωτική πραγμάτωση καί ἀνάσταση του ἑλληνικοῦ ποιητικοῦ λόγου στή ζωή», μετά τή ρομαντική ἀποσπασματικότητα του Κάλβου καί του Σολωμοῦ. Ὁ Παλαμάς δέν συνένωσε ἀπλῶς τήν ἀρχαιοελληνική μέ τή βυζαντινή παράδοση, ἀλλά τίς ἔφερε στό προσκήνιο καί τίς ἐνέταξε στήν ἐποχή του. Ἀποτύπωσε στούς στίχους του τό ἔθνικό ἀλλά καί τό οἰκουμενικό, τό ιστορικό καί τό διαχρονικό¹.

Χρήζει, ὅμως, ἐκτός ἀπό τά παραπάνω, ἀνάγκης νά ἐπισημανθεῖ καί τό ὅτι ὁ Ἰωάννης Πολέμης, ἡσων ποιητής τῆς γενιᾶς του 1880, ἀποφεύγει, ὡς ἀνθολόγος, νά ξεχωρίσει τόν Παλαμά ἢ κάποιον ἄλλον ποιητή ὡς ἀρχηγέτη τῆς γενιᾶς του 1880. Μάλιστα σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τόν Κωστή Παλαμά, θά ἔπρεπε νά ληφθεῖ ὑπόψη ἡ μαρτυρία ὅτι «ὁ Πολέμης» τήν παλαμική δημιουργία εἶχε κατηγορήσει φανερά σέ συνέντευξή του τό 1893, ἀλλά καί τό 1897 γιά στίχους «ἀδικαιολογήτως ἀσαφεῖς, εἴτε ἀπό τήν ἀμέθοδο σύμπτυξιν πολλῶν ταυτοχρόνως ἰδεῶν εἴτε ἀπό τήν ἀνεπάρκειαν τῆς φράσεως»².

1. Ι. Δημητρούλια, «Ἔρα δικαιοσύνης γιά τό Παλαμικό ἔργο», ἐφημερίδα «Καθημερινή» 21-11-2004.

2. «Ἰωάννης Πολέμης», Ἐπιλογή ποιημάτων, Εἰσαγωγή, ἀνθολόγηση, ἐπιμέλεια Ἔρη Σταυροπούλου, Καίριος Βιβλιοθήκη – Ἄνδρος. Ἐπιμέλεια: Ἐκδόσεις Ἄγρα 2005.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΓΙΟΥΒΑΝΗ ΧΡΗΣΤΟΥ

ΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΤΣΙΚΑΛΛΑΡΙΩΝ

ΣΤΗ ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΟΥΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Σεβασμιώτατε,

Ἐκπρόσωποι τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν, Ἐκπρόσωποι τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου,

Ἐκπρόσωποι τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων,

Ἀγαπητοί παρευρισκόμενοι στήν τιμητική αὐτή ἐκδήλωση γιά τή Μάχη τῆς Κρήτης,

ἔχουν γραφεῖ καί ἔχουν εἰπωθεῖ πολλά γιά τήν ἥρωική ἐκείνη στιγμή τῆς ἱστορίας μας καί τοῦ πολιτισμοῦ μας. Τή χρονική περίοδο τῆς μάχης τῆς Κρήτης ἡ Εὐρώπη ζοῦσε μιά ἀπό τίς τραγικότερες στιγμές τῆς ἱστορίας της. Τίποτε δέ φαινότανε ἱκανό νά ἀντισταθεῖ στή στρατιωτική παντοδυναμία τοῦ Γ΄ Ράιχ καί τοῦ συμμαχικοῦ του ἄξονα. Τίποτε, ἐκτός ἀπό αὐτό πού οἱ ψυχολόγοι στίς μέρες μας ὀνομάζουν σάν «ἐμφυτη τάση τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν ἐλευθερία». Ὁ ἑλληνικός λαός τοῦ τότε στήν Πίνδο καί τήν Κρήτη ἔδειξε τέτοιο ἐλεύθερο φρόνημα, πού ἔκανε τούς λαούς τῆς Εὐρώπης νά ξανακερδίσουν τήν ἐλπίδα τῆς ἐλευθερίας. Πολλά θά μπορούσαν νά εἰπωθοῦν γιά τίς στρατηγικές ἐπιλογές τῶν συμμαχῶν μας, πολλά κατὰ γιά τήν κακή ὀργάνωση τῆς ἀεράμυνας ἢ πολλά ὑπέρ, μιάς καί ἡ ἐπιλογή νά καθεῖ ἡ Κρήτη κρίνεται ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος. Τήν τελική νίκη τῶν συμμαχῶν ἐνάντια στή ναζιστική Γερμανία, τή φασιστική Ἴταλία καί τήν αὐτοκρατορική Ἰαπωνία.

Ἡ Μάχη τῆς Κρήτης ὅμως ἔχει ἓνα ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό μέσα σ' ὅλες τίς μάχες τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τή συμμετοχή σ' αὐτή τοῦ λαοῦ, τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου, πού οἱ ἱστορικές του ὅμως καταβολές καί παραδόσεις τόν κάνουν νά μάχεται χωρίς νά ὑπολογίζει τό κόστος πολλές φορές. Καί τό κόστος ἦταν μεγάλο. Συθέμελα γκρεμίσματα χωριῶν, κάψιμο χωριῶν, ἀντίποινα, ἐκτελέσεις, τρομοκρατία.

Μά δέν ὑπολόγισαν κάτι οἱ κατακτητές: Ὅτι δέν εἶχαν κάψει πρώτη φορά τῶν Κρητικῶν τά σπίτια. Αὐτό τό κάτι ἔκανε τό Χίτλερ νά πεῖ σέ ραδιοφωνική ἐκπομπή: «Ἡ λύσσα καί ἡ ἀγριότης μέ τήν ὁποία ὁ πληθυσμός τῆς Κρήτης πολεμᾷ τούς στρατιῶτες τοῦ Γ΄ Ράιχ μόνο στόν πολωνικό πόλεμο παρατηρήθηκε». Ἐδωσα διαταγές στά εὐρισκόμενα στήν Κρήτη γερμανικά στρατεύματα νά διεξάγουν ἵπποτικό πόλεμο. Οἱ ἔνοχοι κάτοικοι θά τιμωρηθοῦν σκληρά. Οἱ ὑπεύθυνοι στρατιωτικοί θά λογοδοτήσουν ἐνώπιον τῶν γερμανικῶν στρατοδικιῶν».

Ἐπεύθυνοι στρατιωτικοί, ὅμως, ἀπό τή μεριά τῆς Ἑλλάδας δέν ὑπῆρχαν. Οἱ πατριῶτες διοικητές τῶν ἀστυνομικῶν τμημάτων ἄνοιξαν τίς ἀποθήκες τους καί ὀπλισαν τόν κρητικό λαό ὅσο μπορούσαν.

Ἴπποτικός πόλεμος, ἀπό τήν ἄλλη, σήμαινε, σύμφωνα μέ τήν ἐπίσημη γερμανική διαταγή, ἐκτέλεση, πρόστιμα, ὀλοκληρωτική καταστροφή χωριῶν διά πυρός καί ἐξόντωση τοῦ ἀνδρικοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς ὅπου ὑπάρχει πρόβλημα.

Τέτοιο σόκ πάθανε οἱ Ἴππότες τοῦ Γ΄ Ράιχ ἀπό

τούς αγρότες και τούς βοσκούς της Κρήτης. Τέρατα και δολοφόνους χαρακτήρισε τούς Κρήτες ή διαταγή του Διοικητή Στουντεν 31 Μαΐου του 1941 έντεκα μέρες μετά από άερα εισβολή των Ναζί στη Μεγαλόνησο.

Η ιδεολογία που έβαλε ανθρώπους σε φούρνους και κόστισε πάνω από 50.000.000 νεκρούς τολμούσε να μιλά για τερατουργίες διά στόματος των στρατηγών της.

Τό ότι ο Πτέραρχος Φόν Στουντεν καταδικάστηκε σε ποινή 5 ετών φυλάκισης στη Δίκη της Νυρεμβέργης, την όποία δέν εξέτισε αλλά άντ' αυτού χρημάτισε και στρατιωτικός σύμβουλος του Άμερικάνου στρατηγού Άικ Αίνζεχάουερ λυπεί και προβληματίζει, αλλά ή μάχη που έδωσε ή κρητική ψυχή είναι που μένει μέσα μας.

Σύμφωνα μέ τό δίκαιο του πολέμου, δέν αναγνωρίζονται ως κανονικοί πολεμιστές όσοι πολίτες εμπλέκονται σε συγκρούσεις χωρίς να φέρουν έστω και στοιχειώδη διακριτικά γνωρίσματα και για τό λόγο αυτό έξαιρούνται απ' την προστασία που δικαιούνται οι αιχμάλωτοι πολέμου.

Αυτό ήταν τό πρόσχημα των θηριωδιών. Μεγάλη, βέβαια, ή ευθύνη της στρατιωτικής διοίκησης που δέν όργάνωσε πολιτοφυλακή. Μά για ποιά διοίκηση μιλάμε; Ο βασιλιάς όδευε στη Μέση Άνατολή και ό πρώην διοικητής του στρατού Τσολάκογλου είχε υπογράψει συνθηκολόγηση και παρότρυνε τούς Κρήτες να μην άντιστέκονται.

Οί δυνατοί αναγνωρίζουν μόνο στους στρατούς τους τό δικαίωμα να εισβάλλουν, να κατέχουν, να καταπιέζουν και όχι στους λαούς να άντιστέκονται, να πολεμούν και να θέλουν να αναπνέουν ελεύθερα. Αυτή ή λογική σκόνταψε πάνω στις Μαδάρες και τούς κάμπους της Κρήτης. Σκόνταψε πάνω σε άντρες, γυναίκες, γέρους και παιδιά.

Σκόνταψε πάνω σ' εκείνο τόν πατέρα και τό γιό του που ζητούσε ό καθένας για τόν έαυτό του τό στεφάνι του μάρτυρα και έκανε τό θάνατο που 'χε τό πρόσωπο του έκτελεστικού αποσπάσματος να υποκλιθεί μπροστά στό ελεύθερο φρόνημα του 'Ηλία Γιακουμάκη και του γιου του Θανάση.

Πολλά και αναρίθμητα τά παραδείγματα, πολλή Άρετή και Τόλμη στη Μάχη της Κρήτης, βασικά συστατικά της Έλευθερίας ή Άρετή και Τόλμη σύμφωνα μέ τόν ποιητή. Οί στρατοί χάνουν και νικούν, υπογράφουν συνθήκες οι στρατηγοί και κάνουν συμφωνίες, οι συμμαχίες χάνονται στο κύλισμα του χρόνου της ιστορίας. Τά πράγματα αλλάζουν, οι άνάγκες αλλάζουν. Η Κρήτη, ή Έλλάδα, ό Όλυμπος δέχεται τούς Γερμανούς σαν ειρηνικούς επισκέπτες, ευτυχώς, τούς αφήνει να τιμούν τούς νεκρούς τους. Οί περισσότεροι από τούς παππούδες μας έφυγαν απ' αυτό τόν κόσμο, μά οι μήνες και ή έλευθερία είναι χαρακτηριστικά κλεισμένα βαθιά στις ψυχές των ανθρώπων, όταν θά σταματήσουν να είναι δέ θά μπορούν να δοθούν Μάχες σαν της Κρήτης.

Και να θυμόμαστε όλοι, να θυμάστε κυρίως έσείς, παιδιά, (γιατί έμεις, οι μεγάλοι, ό,τι μπορέσαμε να γίνουμε λίγο έως πολύ γίναμε) ότι τή Μάχη της Κρήτης δέν την μνημονεύουμε και την τιμούμε γιατί κερδίθηκε ή χάθηκε, αλλά γιατί δόθηκε.

Σκέψεις για την πορεία μας στην πνευματική ζωή

Αφορμή από τη μελέτη βιβλίων
«ΛΟΓΟΙ ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ»
και «ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ ΣΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ»
(ΠΑΤΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΟΥ).
Και «ΠΑΘΗ ΚΑΙ ΑΡΕΤΕΣ» (ΠΑΤΡΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ).
Κατερίνας Μάντακα – Λουπάση

Στην ψυχολογία αναφέρουν ότι δημιουργείται σύγκρουση στην ψυχή μας όταν επιθυμούμε συγχρόνως δυό αντίθετα πράγματα που αυτά δέν συνδυάζονται μεταξύ τους με κανένα τρόπο, γιατί τό ένα ανατρέπει τό άλλο. Τό νά ακολουθήσουμε μία πορεία σ' ένα τομέα εξαρτάται από τό πόσο θά πιστέψουμε και θά αγαπήσουμε τό στόχο που μās οδηγεί στην πορεία αυτή. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και στην πνευματική ζωή έμας των Χριστιανών και όλων των Χριστιανών. Ώστόσο υπάρχουν στόχοι αληθινοί και κίβδηλοι. Οί στόχοι που οδηγούν στην αλήθεια έμπνέουν τούς ανθρώπους για ν' ακολουθήσουν πορείες έξισου αληθινές και γνήσιες που δίνουν λύσεις και προσφέρουν χαρά στη ζωή και στίς σχέσεις μας.

Ήν αγαπήσουμε τόν Χριστό, έπειδή και Έκεϊνος μās αγάπησε και σταυρώθηκε για χάρη μας, θά αγαπήσουμε και ό,τι Έκεϊνος θέλει. Έτσι, θά σταυρώσουμε άσφαλώς τό άρρωστο θέλημά μας «τό κόψιμο του όποιου θελήματος» συνδέεται μέ κόπο και πόνο, αλλά θά δοϋμε έλπίδα, αλήθεια, ανάσταση στη ζωή μας. Πιά νά αισθανθοϋμε τήν αγάπη του Χριστου στη ζωή μας. Πιά νά αισθανθοϋμε τήν αγάπη του Χριστου στη ζωή μας, όμως, πρέπει νά βρεθει κάτι καθαρό στην ψυχή μας, ώστε νά έρθει ή χάρις του Άγ. Πνεύματος σ' αυτήν. Ήν στό πρόσωπο του συνανθρώπου δοϋμε τόν σταυρωμένο και αναστημένο Χριστό θά προσφέρουμε στον άδελφό μας ό,τι θά προσφέραμε στον Θεό μας (αγάπη, κατανόηση, άφοσίωση, τρυφερότητα, ταπεινώση, υπακοή και ό,τι άλλο συνδέεται μέ άρετές).

Παρόλα αυτά δέν είναι πάντα εύκολο νά συμπεριφερόμαστε έτσι στον συνάνθρωπό μας, γιατί υπάρχουν πάθη μέσα μας και συχνά συγκρουόμαστε μαζί του και

πολλές φορές μάλιστα καταστροφικά (Υπάρχουν έγωισμοί, ύπερηφάνειες, θυμοί, κακίες, μνησικακίες, ανταγωνισμοί πού δηλητηριάζουν ή καί διαλύουν τίς σχέσεις τών ανθρώπων μεταξύ τους). Έτσι όμως απομακρυνόμαστε από τό μεγάλο στόχο πού εΐναι νά μοιάσουμε στόν Χριστό μιμούμενοι στίς καθημερινές μας σχέσεις τή συμπεριφορά Του, μιά καί εΐμαστε εΐκόνες Του· αυτό εΐναι τό υγιέστερο καί τό καλύτερο γιά μās.

Τό ν' αλλάξουμε τρόπο ζωής καί συμπεριφοράς δέν εΐναι εύκολη υπόθεση, γιατί έχουμε συνηθίσει ίσως καί αγαπήσει τά πάθη μας. Έκτός αν αγαπήσουμε πολύ τόν Χριστό καί συνδεθούμε μαζί Του, ώστε νά μορφώσουμε ανάλογο ήθος στήν ψυχή, τή ζωή καί τή συμπεριφορά μας. Αυτό μπορεί νά συμβεί, αν διαβάσουμε πολλά καί έπιλεγμένα βιβλία τής Έκκλησίας μας, αν προσευχόμαστε, αν έξομολογούμαστε καί κοινωνούμε συχνά καί αν κάθε μέρα προσπαθούμε νά μιμηθούμε τό παράδειγμα του Χριστού καί τών Αγίων στή ζωή μας καί στίς σχέσεις μας, στήν οικογένεια, στόν έπαγγελματικό χώρο, στήν κοινωνική ζωή, μέ ένθουσιασμό, μέ αγάπη, μέ απαλότητα, όχι μέ πίεση, όχι από φόβο, όχι από τύπο, όχι από καθήκον.

Αυτό μπορεί νά συμβεί στή ζωή μας, αν συνδεθούμε μέ τά μυστήρια τής Έκκλησίας καί κυρίως μέ τήν έξομολόγηση καί τή θεία Κοινωνία. Στήν έξομολόγηση, αν αναφέρουμε μέσα από τή συμπεριφορά μας τίς προθέσεις μας καί αποκαλύπτουμε στόν πνευματικό τά λάθη μας, αφού έχουμε λυπηθεί πρώτα γ' αυτά. Μπορούμε νά φτάσουμε μέ τή βοήθεια του Θεού σέ αυτογνωσία καί νά μπορέσουμε έτσι νά κάνουμε βαθιές αλλαγές στή ζωή μας, γιατί εΐναι ή έξομολόγηση μυστήριο συμφιλίωσης μέ τόν Θεό, τόν συνάνθρωπο καί τόν έαυτό μας. Εΐναι μεγάλο ψυχοθεραπευτικό μέσο στά χέρια του Χριστιανού, μεγάλο δώρο του Θεού.

Στή συνέχεια, μετά τήν έξομολόγηση, σέ ύπακοή καί σέ συνεργασία μέ τόν πνευματικό μας μπορούμε νά οδηγηθούμε στήν θεία Κοινωνία, πού εΐναι τό μυστήριο τής ένώσεως μας μέ τόν Θεό καί εΐναι βέβαια πηγή χαράς καί εύτυχίας.

Η πορεία στήν πνευματική ζωή απαιτεί κόπο, αλλά κυρίως απαιτεί τρόπο φυσικό αυθόρμητο, πηγαίο, αγαπητικό, πού προλαμβάνει τό κακό ανοίγοντας παράθυρο στό καλό πού εΐναι ό ίδιος ό Χριστός, ως παράδειγμα μίμησης. Στήν πνευματική ζωή δέν υπάρχουν ψυχολογικές συγκρούσεις, αν αυτή εΐναι υγιής, πηγαία, γνήσια, όχι τυπολατρική καί τυπική. Αυτό συμβαίνει γιατί, αν κάποιος αφοσιωθεί σέ κάποιον ή κάτι, δέ χρειάζεται νά αγαπήσει καί κάτι άλλο αντίθετο πού μπορεί νά του δημιουργήσει αντιφάσεις ή προβλήματα στόν ίδιο καί στους άλλους.

Όστόσο ή συνειδητή ζωή του Χριστιανού μέσα στήν Έκκλησία εΐναι βίωμα, έμπειρία. Κανείς δέν μπορεί νά μιλήσει γιά τήν αγάπη του Θεού, αν δέν τήν έχει ζήσει ό ίδιος. Αν εκείνος δέν έχει εύτυχήσει σ' αυτήν έστω καί γιά λίγο, ώστε έτσι ή αγάπη Του, ή έμπειρία αυτή νά εΐναι μέτρο σύγκρισης γιά ότιδήποτε άλλο καί νά μήν μπορεί νά ζήσει χωρίς αυτήν. Επομένως, μόνος του νά οδηγείται στόν τρόπο ζωής πού προτείνει ή Έκκλησία μας, κεφαλή τής όποίας εΐναι ό Χριστός.

ΙΕΡΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΚΥΒΕΡΝΙΑΣ ΚΑΙ
ΑΠΟΚΡΟΤΩΝΣ
ΧΑΝΙΩΝ